

Szociáldemokrácia Magyarországon

A magyar szociáldemokrácia szerepének és
eredményeinek vizsgálata középpontban az
1989 és 2012 közötti időszakkal

Jelige: HVC-564

TARTALOMJEGYZÉK

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS	4
I. FEJEZET: A szociáldemokrácia eszmefejlődése	6
<i>A kezdetek: megosztottságtól a megosztottságig</i>	6
<i>A klasszikus szociáldemokrácia</i>	7
<i>A modern szociáldemokrácia kialakulása és a Bad Godesberg-i program</i>	9
<i>A szocializmus megrendülése</i>	12
<i>A „harmadik út” elmélete és a szociáldemokrácia jövőképe</i>	13
II. FEJEZET: Nemzetközi körkép: a szociáldemokrácia Európában	15
<i>A svéd modell és Skandinávia</i>	15
<i>A német szociáldemokrácia története és helyzete</i>	18
<i>Nagy-Britannia és a Munkáspárt</i>	20
III. FEJEZET: A magyar szociáldemokrácia története 1890 és 1948 között	24
<i>Előzmények, a párt megalakulása és fölemelkedése (1890-1914)</i>	24
<i>A párt megalakulásának előzményei</i>	24
<i>A párt megalakulása utáni helyzet</i>	25
<i>Az első világháború, a forradalmak és ellenforradalmak korszaka (1914-1920)</i>	27
<i>Az első világháború eseményei</i>	27
<i>Az őszirózsás forradalom időszaka</i>	28
<i>A Tanácsköztársaság</i>	29
<i>Az ellenforradalom évei</i>	29
<i>A Horthy-korszak és a második világháború (1920-1944)</i>	30

<i>A konszolidáció és a radikalizálódás korszaka</i>	30
<i>A második világháború</i>	31
<i>A háborút követő évek a kényszeregyesülésig (1945-1948)</i>	32
IV. FEJEZET: A magyar szociáldemokrácia 1989 utáni helyzete	34
<i>A rendszerváltás előzményei röviden</i>	34
<i>Az MSZDP és más szociáldemokrata pártok a rendszerváltás és az első szabad választások idején</i>	35
<i>Az MSZDP az 1994-es választások kudarcáig. Közeledés az MSZP-hez</i>	38
<i>A szociáldemokrata értékrend az MSZP-ben és a Horn-kormányban</i>	40
<i>Az MSZP-MSZDP szövetség és a 2002-2010 közötti kormányzatok</i>	41
<i>A 2010 utáni helyzet</i>	44
<i>A baloldali más szereplői manapság</i>	45
ÖSSZEGZÉS	47
FÜGGELÉK	50
BIBLIOGRÁFIA	75

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

Az olyan kérdésekre, mint hogy mi az a szociáldemokrácia, mit jelent szociáldemokratának lenni, vagy, hogy mi jellemzi a szociális gazdaságpolitikát, látszólag könnyen válaszol mindenki, aki ismeri a világtörténelem egyik legrégebben kialakuló mozgalmát, annak ideológiai hátterét, hagyományait. A szociáldemokrácia kialakulása összefügg az iparosodással és az ipari munkásság mindenkori legrelevánsabb kérdéseivel, de ez nem jelent kizárólagos, megváltoztathatatlan kontinuitást a szociáldemokrácia történetében, hiszen a világrendszer teljesen átalakult.

A szociáldemokrácia, követvén a globális változásokat, folyamatosan meg-megújuló eszmerendszer, amely az ipari forradalmak hullámai után a jelenkori, modern, globalizálódó világ körülményeihez is alkalmazkodni kíván. De, épp emiatt, az iménti kérdések megválaszolása ma nem is olyan egyértelmű.

A mozgalom sosem volt teljesen egységes, így ma sem az. A globális világrendszer és a kapitalizmus vitathatatlan túlsúlya kapcsán a modern kor újra válaszút elé állította a szociáldemokráciát. Fontos változások szükségesek, hogy a balközép új arculatot tudjon magának adni. A mai ideológia méltóan kell, hogy folytassa a nagy elődök hagyományait, ami alapján megérdemelten maradhat jelenünk legfontosabb politikai értékei között. Viszont ahány különböző ország, gazdaság és társadalom létezik, annyiféleképpen lehet megközelíteni a szociáldemokrata értékrendet és felhasználni elemeit az aktuális kihívások megoldása érdekében. A fenti kérdésekre több, különböző válasz érkezik, a mai, válságokkal sújtott korban ezek között eligazodni nem feltétlenül egyszerű.

Így van ez saját országunk esetében is. Magyarországon a szociáldemokrácia az egyik legrégebbi, s ez által legnagyobb hagyományokkal rendelkező eszmerendszer. A hazai munkásmozgalom küzdelme a hatalomba jutásért, az ott való megmaradásért az alapvetően elmaradott polgári keretekkel rendelkező országban rendkívül nehéz volt. Mégis, a kedvezőtlen történelmi tényezők ellenére, az egypártrendszer kialakulásáig a szociáldemokrácia volt az egyik legbefolyásosabb szereplő a magyar politikában. De mi történt a rendszerváltáskor, s az azt követő bő két évtizedben? Amikor magyar a szociáldemokrácia iránt érdeklődni kezdtem, azonnal olyan válaszokat kaptam: ez egy tévút. Nincs mit vizsgálni. A szociáldemokrácia 1989 után szinte kimutathatatlan, csak a Magyar Szocialista Párton belül van jelen, de ott is vitatható módon.

Ez utóbbi lett a dolgozat elkészítésének kiindulópontja és egyben hipotézise, vagyis, hogy *létezik-e ma szociáldemokrácia a Szocialista Párton kívül, illetve, hogy azon belül milyen szerepet tölt be*. Céлом volt, hogy megvizsgálhassam, igazuk volt-e azoknak, akik azt állították, a magyar szociáldemokrácia igazából csak marginális szereplő a politikai palettán. Ezek szerint *nincs* ma Magyarországon tisztán olyan párt, amelynek központi kérdése lenne a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás melletti kiállás, mindezt politikailag kimutatható eredményességgel? Szerettem volna ennek ellenkezőjét bizonyítani, így kutatásomat erre alapoztam.

Azonban, megfelelő irányelvek nélkül nem lehetett hozzákezdeni a hipotézis megcáfolásához. Dolgozatom elkészítésében az egyik fő szempont volt, hogy meghatározzam a *szociáldemokrácia fejlődési irányait*, körvonalazzam meghatározó vonásait, kialakulásától kezdve napjainkig. Amint sikerült általános képet adni a szociáldemokráciának, a következő motiváló tényező volt, hogy *nemzetközi szinten*, Európában találjak különböző példákat a szociáldemokrácián belüli eltérő válaszokra, megközelítésekre; hogy mit jelentett és jelent tőlünk Nyugatra baloldalinak lenni, milyen volt a mozgásterük *régen* és milyen lehetőségeik vannak *ma* az európai államokban. Azokban a jóléti államokban, amelyek létrejöttét alapvetően a modern szociáldemokráciának tulajdonítják.

Ezt követően részleteztem a hazai szociáldemokrácia és a szervezett munkásság történetét, két részben. Először feltártam az előzményeket, a pártosodás kezdeti fázisát, valamint a szociáldemokrácia ellenzéki és kormánypozícióba kerülésének korszakait a kényszeregyesülésig. A második részben az 1989-et követő eseményeket részleteztem: ez utóbbi rész a dolgozat fő témája szempontjából legrelevánsabb korszakot öleli fel, leginkább a Szocialista Párt tevékenységét és szerepét vizsgálva.

Szeretném azonban e helyen leszögezni pártatlanságomat. A hipotézis kifejtésekor, a mai magyar szociáldemokrácia vizsgálatakor a szigorú szakmaiság és semlegesség vezérelt. A dolgozatban minden olyan tárgykört részletezni próbáltam, amelyek szerintem a korábbi kérdések helytálló megválaszolása érdekében szükségesek voltak, de előre hangsúlyoznám, hogy nem törekedtem teljességre. Kimaradtak dátumok, személyek, fogalmak, irányzatok; egészen biztosan vannak olyan részek, amelyek hiányoznak vagy éppen kevésbé részletesen lettek elemezve. Ettől eltekintve úgy gondolom, sikerült minden releváns kérdésre kiterjedő, összefoglaló képet adni a mai magyar szociáldemokrácia helyzetéről.

I. FEJEZET

A szociáldemokrácia eszmefejlődése

A dolgozat alapvető célja, hogy megvizsgálja a magyar szociáldemokrácia történetét és szerepét a 20. századi, de leginkább a jelenkori magyar baloldalon. A későbbiekben részletesebb történeti áttekintést adok majd, amelyben megvizsgálom, hogyan jutottunk el a szociáldemokrácia mai helyzetéig, de előtte mindenképp fontos, hogy magáról az eszméről is rövid, de átfogó fejlődéstörténetet adjak. Magyarország, mint a félperifériához tartozó állam, már az ipari forradalom idején is lemaradásban volt Nyugat-Európához és a német területekhez képest, így a magyar munkásság szerveződése, ez által a szociáldemokrácia kialakulása is nagyban függött attól, hogy miként alakulnak az események és miként fejlődik maga az eszme tőlünk nyugatra.

A kezdetek: megosztottságtól a megosztottságig

A szociáldemokrácia *Karl Marx* és *Friedrich Engels* 1848-as *Kommunista Kiáltványával*¹ nyerte el addigi legfejlettebb formáját, de tagadhatatlan, hogy más eredetű, egymástól eltérő előzményei is voltak. Angliában, az ipari forradalom kiindulópontjának számító országban már a 19. század legelején megjelentek a *szocializmus* csírái. Néhány értelmiségi, mint pl. *Robert Owen* szocialista utópiákra kiterjedő munkássága, bár akkor még nem tartozott egyetlen politikai irányzathoz sem, magában foglalta a legfontosabb alapértékeket: egyenlőtlenség felszámolása, szolidaritás, mindenki kiterjedő szabadság, rend. A francia vonal leginkább *Louis Blanc* művein keresztül szemléltethető: Blanc szerint a történelem a szociális igazságosság felé halad, ahol a döntés joga a többségé, s maradandónak bizonyult tőle a munkához, a létfenntartáshoz kapcsolódó alapvető jogok meghirdetése is. Az általános választójog bevezetése mellett a 19. század elején mindkét ország korai szociáldemokrata gondolkodói kiálltak. Összességében két irányzat dominált ekkor, amelyet a szabadsághoz és a rendhez fűződő viszony törésvonala határozott meg: az egyik vonulat egy mindenkire kiterjesztett szabadságon és egyenlőségen alapuló ideális államot képzelt el, de nem tudta, mitől válhat az stabillá, míg a másik irányzat szerint ez utóbbi probléma szigorú, forradalmi úton létrejövő központi kormányzással kiküszöbölhető.

¹ Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 59-62. p.

A 19. század közepén aztán a szocializmus túllépett utópikus szerepkörén, s lassan a harmadik nagy eszmerendszerré vált. Ebben fontos szerepet játszott Marx és Engels „tudományos szocializmusa”. Koruk demokratikus berendezkedésére reflektálva, a korábbi szocialista hagyományokon túlmutatva az egyenlőtlenség valós okaival foglalkoztak, s hozták létre saját, önálló ideológiává váló eszmerendszerüket. A *klasszikus marxizmus* forradalmi eszme, amely a munkásosztály egységes fellépésén, *proletárforradalom* keresztül képzelte el a tőkés tulajdonrendszerből fakadó vagyoni különbségek felszámolását, a társadalom újjászervezését és a *kommunizmus* eljövételét. Ez utóbbi fogalom a legvégső, magasabb szintű egalitárius állami berendezkedés mintája, a kizsákmányolás és az ebből fakadó egyenlőtlenség teljes felszámolása. Ez a fogalomkészlet a *klasszikus marxizmus* alapját képezte.

A szocialista mozgalom azonban ez után sem volt egységes, különböző irányzatokra oszlott két fő törésvonal mentén. Az egyik, hogy szükséges-e a proletariátusnak forradalom útján magához ragadnia a hatalmat, a másik, hogy miután a hatalmat megszerezte, diktatórikus államhatalmat és köztulajdonra épülő gazdaságot kell-e kiépíteni, hogy a szocialista rendszer stabil maradjon. Ez a fragmentáció a 19. század második felétől megerősödött, s a 20. században is fennmaradt.

A marxizmussal párhuzamos kialakuló és elterjedő, 19. század végi szocialista eszmékkel (pl. a bolsevizmussal) a továbbiakban nem foglalkoznánk, mivel azok külön munka tárgyát képezhetnék. A legfontosabb az, hogy a szociáldemokrata irányzat fejlődése és változásai átláthatóvá váljanak.

A klasszikus szociáldemokrácia

A megosztottságból eredően számos mozgalom alakult ki a szocializmus alapjain. Az imént ismertetett klasszikus marxizmus mindkét kérdésre egyaránt igennel válaszolt: szükségesnek tartotta az erőszakos forradalom kitörését és az azt követő proletárdiktatúrát is, amely következményeként a kommunizmusban végül az állam megszűnik, s a demokrácia veszi át az uralmat. Velük szemben álltak a *klasszikus anarchisták*, mint pl. *Mihail Bakunyin*, akik elfogadták a kapitalista rendszer forradalom útján történő megdöntését, de a diktatórikus államban nem hittek, a hatalmat és a gazdaságot föderatív rendszerben kívánták átalakítani.

A *klasszikus szociáldemokrácia* ezen is túlmutatott: ők nem hittek a forradalomban, a parlamentarizmus keretein belül képelték el a munkásság hatalomra jutását. Ezt követően

azonban, véleményük szerint az út a szocializmushoz az államosítások és a központosítás (pl. a nagyüzemek esetében) mentén vezet. Ez a demokratikus szocialista hagyomány tehát nem marxista eredetű, s bár figyelembe veszik Marx több tételét is, nem kritikátlanul támaszkodnak azokra. A klasszikus szociáldemokrácia fejlődése és megerősödése az első szociáldemokrata pártok kialakulásával van összefüggésben, ezek a pártok pedig egészen az 1959-es Bad Godesberg-i programig ezt a vonalat követték.² A 20. század második felében elterjedő, *Eduard Bernstein* elméletén alapuló *modern szociáldemokráciáról* később még említést teszek; most a megosztottság kapcsán csak annyit jegyeznek meg ezzel kapcsolatban, hogy a modern irányzat mind a forradalmakat, mind pedig a diktatórikus berendezkedést elutasította, ezzel még tovább lépve ebben az eszmerendszerben.

A klasszikus szociáldemokrata értékrend elterjedése idején, nagyjából az első világháborúig a szociáldemokrácia a szervezett marxizmust jelentette. A szocializmus elvonulata is a szociális megosztottságra reflektált, s a kapitalista rendszer következtében megszilárduló társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása volt a legfontosabb célja. Legfőbb bázisát épp ezért a társadalom alsó rétege, vagyis a munkásosztály képezte. A klasszikus szociáldemokrácia a munkások szervezeteinek kialakulásával válhatott gyakorlattá: a munkásmozgalom kezdődő politikai megnyilvánulásaiban a marxizmus ideológiai háttérét használta fel, de ahogy már említettem, szigorúan parlamentáris keretek között. Mire terjedt ez ki a 19. század utolsó harmadában? Természetesen a tömegmozgalmak, a szervezett sztrájkok támogatására, ösztönzésére, a munkások csoportjainak szabályozott működésére.

Összességében elmondható, hogy bár a szocializmus leghamarabb a korábban leírt angol és francia gondolatiság alapján gyökerezett meg Európában, a marxizmus megjelenésétől központja a német területekre terjedt át. Itt azonban erős alapokon állt a klasszikus szociáldemokrácia etikai, reformok iránt elkötelezett vonulata, ez a demokratikus munkásmozgalom *Ferdinand Lassalle* nevéhez köthető. Mint minden szocialista hagyomány, úgy ez is elismerte Marx eszméit, de szélesebb párbeszédet képzelt el a nemzeti polgársággal és elítélte a marxizmus nem demokratikus, a reformokkal szembeni intoleráns, humánus szempontokat lenéző pontjait. Lassalle és követői 1863-ban alapították meg a kontinens első, életképes szociáldemokrata pártját, az *Általános Német*

² Vitányi Iván: A szociáldemokrácia jövőképe. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 86. p.

Munkásegyletet.³ A szocialista tevékenységgel szembeni törvények ellenére a párt kezdettől egységes volt és a tömegek támogatását is élvezte. 1875-ben más német szocialista szerveződésekkel együtt Gothában⁴ egységkongresszust tartottak, ami alatt létrejött a *Német Szociáldemokrata Párt (1890-től Németország Szociáldemokrata Pártja, SDP)*,⁵ amely mintául szolgált más országok (így Magyarország) számára a pártosodás folyamatában. Lassalle azonban még ez előtt meghalt, az ő befolyásának kiesésével a klasszikus marxisták az új pártban lassan többségbe kerültek.

Maga Marx élesen kritizálta a programot, ami azt eredményezte, hogy többségben lévő hívei a programot a tisztán marxista értékrend alapján írták át. Közben a párt a II. Internacionálé „motorja” lett, ők határozták meg annak arculatát: hiába a marxizmus eszmei fölénye, a szociáldemokrata politizálás egyre élesebben elvált a klasszikus marxizmustól, így az Internacionálé keretében nem sikerülhetett a szocialista hagyományok egységesítése.

Lassalle etikai szocializmusa az eszközök terén hozott reformokat (forradalom elutasítása), de a végső célok tekintetében kiállt az eredeti marxi gondolat mellett (szocializmus eljövetele). Angliában ez a reformista hagyomány fokozatos kollektívizmust képzelt el, s mivel az angol munkásság fejlettebb volt, mint Európában bárhol, az osztályharc marxi stratégiája itt egyáltalán nem volt megalapozott. Fenntartották, hogy a szocializmus ügy erkölcsi eredetű – ezzel erősítve a szociáldemokrata gondolkodást Marxszal szemben. A reformista tradíció Bernsteinre, s így a modern szociáldemokrácia kialakulására is hatással volt.

A modern szociáldemokrácia kialakulása és a Bad Godesberg-i program

Az első világháború kitörésével a II. Internacionálé és a szocialista internacionalizmus összeomlott. Kiderült, hogy a klasszikus marxisták elméleti és a szociáldemokraták gyakorlati megközelítése között jelentős szakadék keletkezett, s hogy a demokratikus szocializmus támogatottsága önállósította a szociáldemokráciát. A marxizmus körüli megosztottság tehát végleg megszilárdult: miután a bolsevikok a háború végére átvették a hatalmat Oroszországban, nyíltan elzárkóztak a szociáldemokrata elvektől. Ez persze a

³ Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 62. p.

⁴ Ehhez köthető az ún. Gothai program elfogadása, mely az új szociáldemokrata párt programja lett. Lassalle híveinek munkája nyomán a programban az államhatalom osztályjellege, s hiányzott a politikai hatalom meghódításának célja. Ez váltotta ki később Marx kritikáját.

⁵ Tony Wright: Régi és új szocializmusok. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 25. p.

klasszikus szociáldemokráciára negatívan hatott: a bolsevikok elhatárolódása a szocialista szervezeti egység képét teljesen szétszakította, a szocializmus a szociáldemokrácia és a kommunizmus között polarizálódott.

Bernstein még ez előtt felismerte a szociáldemokráciára potenciálisan veszélyt jelentő problémákat, így a demokratikus, etikai szocializmus *revizionizmusát* hirdette a marxizmussal szemben. Szerinte a szocializmus kizárólag a demokrácia békés, parlamentáris úton történő kiterjesztése, ezzel elméleti síkra emelte a szociáldemokrata gyakorlatot. A szélsőségesebb baloldali szereplőktől, mindenekelőtt *Rosa Luxemburgtól* és *Lenintől* ez a nézet súlyos bírálatokat kapott, ők kiálltak a forradalmi út megtartása mellett. Bernstein reformizmusa ugyanakkor kiállt a liberális demokráciák értékeinek felhasználása mellett, s a szocializmusban a demokrácia politikán és civil szférán túli, a társadalomra és a gazdaságra kiterjesztett változatát látta. A demokratikus szocializmus elnevezés épp ekkortól terjedt el Lenin kritikája révén. A nyugati államokban a modern szocialista állam a liberális demokrácia hagyományainak továbbfejlesztett változatát, s ezzel együtt a demokratikus politikai kultúra kiszélesedését és elterjedését jelentette. Ily módon, „a szociáldemokrácia a liberalizmus törvényes örököse és továbbfolytatója” – vélte Bernstein.⁶

A modern szociáldemokrata eszme kifejlődésével nyilvánvalóvá vált, hogy a politikai eszközök és célok összekapcsolódhatnak. A kommunizmus útját a 20. században épp ezek szétválasztása jelentette, de ez az irányzat később megbukott, mert a várt egyenlőség, mint a proletárforradalom végső fázisa, elérhetetlennek bizonyult. A demokratikus szocialista irányzat a kommunista hagyomány szerint „elárulta osztályát és összeforrt a burzsoá parlamentarizmussal”⁷ - mégis sokkal tartósabbnak bizonyult a kommunizmusnál. Az által, hogy a demokratikus szocializmus szélesebb körben bízott hatalmat és felelősséget az államra, a modern, bürokratikus jóléti állam megteremtője lett.

A modern szociáldemokrácia Bernstein nyomán a lassú, szervezett és türelmes reformokban hitt, a szocialista mozgalmat helyezte előtérbe, a végső célként megjelölt szocializmus helyett szociális tartalmú demokráciában hitt. Ahogy Bernstein fogalmazott: „(...) nem tudok hinni a szocializmus végcéljában. Ám erősen hiszek a szocialista

⁶ Vitányi Iván: A szociáldemokrácia jövőképe. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 86. p.

⁷ Tony Wright: Régi és új szocializmusok. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 108. p.

mozgalomban, a dolgozó osztályok megmentésében, mikor lépcsőről lépésre ki kell dolgozni emancipációjukat, (...) ahol azok érdeke irányít, akik dolgoznak és alkotnak”.⁸

A modern szociáldemokrata eszme elterjedésével Európában meghonosultak a jóléti államok alapjai, ahol a szabadság, a szolidaritás és a társadalmi rend egyszerre valósultak meg. Ez a folyamat a Bad Godesberg-i program után tovább erősödött.

Az 1959-ben született programban,⁹ amely a Német Szociáldemokrata Párt világszerte elhíresült programja, a modern szociáldemokrácia jól megkülönböztetetté vált a szocializmus más, szélsőséges irányzataitól – így a kétpólusú világ egyik meghatározó ideológiájától, a szovjet bolsevizmustól is. A program előkészítése *Kurt Schumacher* és *Willy Eichler* munkájához köthető. Bad Godesbergben a szociáldemokrácia végképp szakított a marxizmussal, az SDP mintáját követve ez után számos nyugat-európai szociáldemokrata párt hasonlóan cselekedett.

Mint korábban írtam, a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás megkérdőjelezhetetlenül, jól tisztázottan a modern szociáldemokrácia alaptéziseivé váltak, ezt a program is megfogalmazta, továbbá, hogy „a demokratikus szocializmus Európában a keresztény etikában, a humanizmusban és a klasszikus filozófiában gyökerezik”.¹⁰ A program a piac és a profitszerzés törvényeken keresztüli *szabályozását* sürgeti a vegyes tulajdoni modell kialakítása mentén, s további célként tűzi ki a társadalombiztosítás, az egészségügy és a foglalkoztatás területén történő felelősségvállalást. Kinyilvánították, hogy a kommunizmus meghamisította a szocialista eszmét, s pártidiktatúra bevezetésére használta. Az általános célok között a szociális biztonságot, az igazságos elosztást és részesedést, valamint a teljes foglalkoztatást jelölték meg. A szociáldemokrata gazdaságpolitikáról a program részletesen írt, kiemelte a megbízható nemzeti költségvetést, az adó-és hitelpolitikát, valamint az állami árpolitikát is, lévén az „állam nem vonhatja ki magát a felelősség alól a gazdasági élet alakulásáért”.¹¹

A program jól megtestesítette a modern szociáldemokrácia jóléti rendszerekbe vetett hitét, ami kifejezte, hogy a kapitalizmus szocialista gazdaságirányítás mellett humanizálható. Ekkor tehát úgy tűnt, hogy a szocializmus változásai, amelyek a 19-20.

⁸ Az idézet Bernstein „A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai” c. műve 1909-es angol nyelvű kiadásának előszavából származik. In: Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 103. p.

⁹ A program rövidített változata megtalálható itt: Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 129-136. p.

¹⁰ Az idézet a programból származik. Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 129. p.

¹¹ Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 186. p.

század fordulójától megkezdődtek, a második világháború után végleg kikristályosodtak. A 20. század második felében rövid idő alatt gyors, az előtt nem látott gazdasági növekedés indult meg Nyugat-Európában, ami a gazdasági javak felhalmozásával és az életkörülmények széleskörű átalakulásával járt együtt. A nyugat-európai szociáldemokrácia a jóléti állam szilárdságára építő modern, mérsékelt, parlamentáris szocializmus berendezkedését jelentette. Ugyanez a szocialista gazdasági irányítás érvényesült a szovjet érdekszféra kommunista országaiban is, persze teljesen más, régi marxista megközelítésben, de gazdasági sikereket ők fel tudtak mutatni.

Utólag egy dolog megállapítható: a szocialista gazdaságelmélet „alábecsülte a kapitalizmus megújulási, alkalmazkodási és termelékenységfokozó képességét”,¹² ami más hibákkal kiegészülve előrevetítette a nyugati szocializmus válságát.

A szocializmus megrendülése

Egészen az 1970-es évekig a jóléti államok vezetői a jóléti rendszer kibővülését, gazdasági fejlődést és a szociális jogok egyre nagyobb mértékben történő érvényesítését várták. Hiába álltak a nyugat-európai szociáldemokrata pártok az Egyesült Államok és a Szovjetunió által vezetett ideológiai tömbök között, a modern szociáldemokrata értékrend erős tudott maradni és a jóléti rendszerek is sikeresen működtek.

Ekkorra azonban terjedni kezdtek a *neoliberalizmus* szabad piacról és privatizációról alkotott tézisei, mindezt strukturális válságtényezők egészítették ki. Ez utóbbiak a kapitalista berendezkedés átalakulását jelentették, ahol egyre nagyobb befolyásra tettek szert a multinacionális vállalatok, melyek között szaporodtak az olyanok, amik az egész világ gazdasága fölött befolyást gyakoroltak.

A gazdaság világméretűvé válása az 1970-es évektől kezdődött el. Ezen új keretek között a jóléti államok felhalmozó és újraelosztó mechanizmusai egy idő után nem jártak együtt a gazdaság hatékonyságával, így a növekedés csökkenni kezdett. Mivel az államok kevesebb bevételből gazdálkodhattak, kevesebbet fordíthattak szociális ráfordításokra, ugyanakkor annak érdekében, hogy a kialakított jóléti formula fennmaradjon, egyre több hitelt kellett felvenniük, így megindult a jóléti államok eladósodása.

Politikailag ez ott csapódott le, mikor a szociáldemokrata, baloldali kormányok helyét jobboldali konzervatív, de a neoliberalizmus eszményére építő kormányzatok vették át.

¹² Anthony Giddens: A Harmadik Út. Agóra Marketing Kft, Budapest, 1999. 14. p.

Erre a legjobb példa *Margaret Thatcher* kormányzása. Az alapvetően a *reagani* neoliberális konzervativizmusra építő Thatcher a jóléti államot a civil szerveződés ellenségének tekintette. A piacot egyéni kezdeményezésre kell építeni, magára kell hagyni, s így a lehető legtöbb jót hozhatja a társadalom számára. E tekintetben a neoliberális szemlélet egyik legfőbb vonása a *korlátozások nélküli piac* kialakítása, a *vagyonteremtés* és a versenyképesség lett – ezek a szociáldemokrácia számára idegenek voltak.

Az új modellben a gazdasági növekedés, minél nagyobb, annál jobban érezhető a jólét, s így nem az államnak kell azt biztosítani. Ezzel a gondolkodásmóddal a neoliberalizmus a globalizáció, a világméretű gazdaság megalapozójává vált. A szabadpiaci elv a gazdasági tervezés szociáldemokrata hagyományait lassan kiszorította, a vezető elv a piac erőinek felszabadítása révén létrejövő, végtelen gazdasági növekedés lett.

Ily módon a modern szociáldemokrácia szociális szempontjai, az egységes munkaerőpiac, a tömegtermelés és az elitista állam feledésbe merültek. A szociáldemokráciának új kihívások elé kellett néznie, amiket a Szovjetunió és a kelet-európai szocializmus bukása tovább bővített. Számos kérdés merült fel a megújulással kapcsolatban, az állami beavatkozás, a szociális biztonság és egyéb területek kapcsán: a szociáldemokráciának világszerte új önképet kellett kialakítania.

A „harmadik út” elmélete és a szociáldemokrácia jövőképe

Ezt az új irányt nevezik a „harmadik út” elméletének, mely leginkább Tony Blair nevéhez köthető. Ő volt az, aki megválasztása után kijelentette, „a 21. századra nemzetközi konszenzust teremt a balközép számára”,¹³ megtalálva a választ a világrend átalakulására és alternatívát kínálva a kapitalizmusra. Azonban a szocializmus bukása körül kialakult politikai viták átértelmezték, s ugyanakkor össze is zavarták a szociáldemokráciát, aminek köszönhetően máig sincs egységes politikai szemlélete.

A Munkáspárt angliai győzelme nem volt egyedülálló jelenség Európában, a balközép irányzat más országokban is kormányra került koalíciós formákban az 1990-es évek közepén-végén.¹⁴ Ez véleményem szerint azt mutatta, hogy a globalizáció, a szabadpiaci verseny korlátlansága és a privatizációs hullám alatt a társadalom részéről újra megnőtt az igény a szociális intézkedések iránt.

¹³ Anthony Giddens: *A Harmadik Út*. Agóra Marketing Kft, Budapest, 1999. 11. p.

¹⁴ Jelentősége szempontjából leginkább Gerhard Schröder hatalomra jutását említeném.

A szociáldemokrácia önképének átformálása alatt a legelterjedtebb minta a harmadik utas politika lett. Ez onnan eredt, hogy már a második világháború után is, a szociáldemokraták a kapitalizmus és a kommunizmus között próbálták saját útjukat kialakítani, ami a jóléti rendszerek növekedését és elterjedését figyelembe véve sikerült is. A mai értelemben *Anthony Giddens* szerint ez azt jelenti, hogy a mai szociáldemokráciának saját régi önazonosságán és a neoliberalizmuson kell túljutnia megújulása érdekében.¹⁵ A szociáldemokrácia nagyon sok változáson esett át, de a korábbiakhoz hasonlóan, ezúttal is tevőlegesen kell válaszolnia az aktuális problémákra.

Manapság ugyanis új kihívások érik a globális rendszert: ez egyrészt maga a globalizáció, másrészt az individualizáció, továbbá a jobboldaliság és baloldaliság különbsége, a politikai szerepvállalás és az ökológiai problémák kérdései.¹⁶ A harmadik út feladata, hogy az ezekhez kapcsolódó problémákon átsegítse a mai társadalmat, s egyenlővé, igazságossá és szolidárisabbá tegye azt globális körülmények között. A mai szociáldemokráciának a gazdasági kérdésekben is meg kell újulnia, alkalmazkodván a jelenlegi piaci és tulajdoni struktúrához, összhangot teremtve a szereplők között.

A 2008-ban kitört gazdasági-pénzügyi világválság kapcsán újabb és újabb válságjelenségek merülnek fel, amelyek megkérdőjelezzik a kapitalista pénzügyi vilárendszer alapjait – azt gondolom, ha a balközép megoldást tud találni a válság tüneteire, s vigaszt tud kínálni azoknak, akik a válság miatt még jobban lemaradtak és a társadalom peremére kerültek, megfelelő alternatíva lehet a 2010-es években.

Új, hiteles szocializmusra van szükség ahhoz, hogy a kapitalizmus egyeduralkodása ne tűnjön megváltoztathatatlannak. Szerintem ennek kialakítása a „harmadik út” mentén történhet, de leginkább a száz évvel ezelőtti minták alapján: reformer, revizionista politizálás kell, a korábbi jóléti rendszerek tökéletesítésével, és az erős, civil demokrácia kialakításával. A szabadság, az igazságosság, a szolidaritás és a rend a mai nehéz gazdasági helyzetben újra vezényszavak lehetnek, hiszen szükség van rájuk, de mindenképpen alkalmazkodva a megújult, mai európai keretekhez: az Európai Unió szintjén is, túllépve a nemzetállami struktúrára. Merni kell az egyik legrégebbi hagyományt megreformálni – a modern szocializmus a „harmadik úton” haladva képes lehet erre.

¹⁵ Anthony Giddens: *A Harmadik Út*. Agóra Marketing Kft, Budapest, 1999. 37. p.

¹⁶ Az „öt dilemmáról” részletes kifejtés található itt: Anthony Giddens: *A Harmadik Út*. Agóra Marketing Kft, Budapest, 1999. 39-81. p.

II. FEJEZET

Nemzetközi körkép: a szociáldemokrácia Európában.

A dolgozat elkészítése során motiváló tényező volt, hogy a szociáldemokrácia helyzetét illetően kitekintést tegyek Európa különböző pontjaira, a hazai viszonyok elemzésekor ugyanis nélkülözhetetlen a nemzetközi tendenciák megértése. Az előző részben már utaltam rá, hogy a munkásmozgalom kialakulásakor Magyarország fejlődésileg lemaradásban volt Nyugat-Európához képest. Amikor a 19. század végén megindult az ipar fejlődése, a hazai munkásság szerveződése is elkezdődött – ehhez viszont szükség volt a Nyugaton kikristályosodó szocialista alapokra. Épp ezért kell ezen a ponton a nyugati országokhoz köthető eseményeket is tárgyalni, persze itt is a teljesség igénye nélkül, inkább főbb csomópontokat érintve, amelyek szociáldemokrata szempontból döntően befolyásolták a tárgyalt országok politikáját. Összességében arra próbálok rávetíteni, hogy a modern szociáldemokrata eszme mögött, mennyire más hangsúlyt kaphatnak alapvető szociáldemokrata elvek, célok: olyanok, mint a szolidaritás, a teljes foglalkoztatottság, vagy éppen a szakszervezetekkel való kapcsolat. Ha a nyugat-európai, tehát a több évtizedes kommunista diktatúra által nem sújtott régiókban a szociáldemokrácia megosztott, nem kell csodálkozni, ha megújulása sem tud egységes kereteket ölteni, akár Nyugaton, akár nálunk, Kelet-Közép-Európában.

A svéd modell és Skandinávia

Az első ország, illetve ország csoport, amelyet a szociáldemokrácia fejlődése, a szociáldemokrata kormányzás sikeressége miatt be kell mutatni, az mindenképpen Svédország, illetve vele szoros összefüggésben Skandinávia más országai. Korábban már látható volt, hogy a 19. század első felében és a század közepén az angol, a francia és a német szocialista gondolkodás volt egyértelműen előnyben, de a század legvégétől és a 20. század elejétől a skandináv országokban egyre terjedőben volt a szociáldemokrata értékrend reformista szárnya, vagyis az, amely a lassú szocializálás mellett vetett hitet a klasszikus marxizmus gondolatiságával szemben.

Az észak-európai régióra elmondható, hogy jelentősebb visszaesések (bolsevista vagy nemzeti szocialista fordulat) nélkül, a modern szociáldemokráciára épülő jóléti, szociális állam az egész 20. században fenn tudott maradni. A szociáldemokrata kormányzás

életképességének megkérdőjelezése leginkább a neoliberális fordulat idején merült fel, de az összetett, stabil svéd modell át tudott lendülni a kritikákra és a globálisan tapasztalható jóléti válságon. Amellett, hogy a svédek újításai nyugat-európai tekintetben nem vehetőek egyedinek, sikerük azonban azzal magyarázható, hogy vívmányaik tartósabbnak bizonyultak, intézményrendszerük megőrizte régi képét.

Épp a neoliberalizmus térhódítása előtt, 1970-ben Svédországban volt a világon a legmagasabb az életszínvonal, s a várható élettartam is magasabb volt bármely más országnál.¹⁷ Mindezt úgy, hogy a társadalmi szolidaritás szintén példamutató módon szötte és szövötte át mai napig a nagyszámú bevándorló által bővülő svéd társadalmat. Svédország a 20. század végére a gondoskodó államok mintája lett, mely minden más országnál nagyobb hajlandóságot mutat az alsó társadalmi rétegek felemelkedéséért és jólétéért. Ez a gondoskodás az élet valamennyi területére kiterjed, hogy az állam minden kockázattal szemben védeni tudja polgárait: ingyenes kórházi ápolás és fogászati kezelés, verés elleni törvény, lakásépítés támogatása, a munkakörülmények javítása, munkanélküli-segélyek. Ezek mind jól példázzák, hogy a svéd szociális állam intézkedései valamennyi társadalmi réteg számára kedvezőek és a felemelkedést szolgálják.

De nézzük át röviden a skandináviai, illetve leginkább a svéd szociáldemokrácia fejlődését. A régió első szociáldemokrata pártja Dániában alakult, Svédországban mindez 1889-re datálódik.¹⁸ A svéd szociáldemokrata párt (SAP) a marxizmussal laza kapcsolatot ápolt, a gothai program mellett foglalt állást, de a revizionizmuson is túllépett. A 19. század legvégén már jelen voltak a parlamentben, 1917-től először kormánypárt, míg 1920-ban a miniszterelnök már a SAP színeiből került ki. Az 1920-as években Skandinávia többi országában is szociáldemokrata többségű kormányok alakultak. E kormányok a kommunista nyomás ellenére kiálltak a békés politikai eszközök, vagyis a reformok mellett, s a társadalmi szolidaritás térnyerését, a leszakadók felemelését szellemi forradalom útján kívánták elérni. Közben a kooperációra, a kompromisszumra törekedtek a polgári pártokkal, a konszenzusos demokráciát tartva szem előtt: a svéd szociáldemokrata pártot már ekkor, hatalomra kerülése után a középső, a „harmadik út” követőjeként jellemezték.

A svéd modell alapja, hogy az államot a civil társadalom fő szervezeti formájának, a munkásság és a közérdek igényeit teljesítő eszköznek tekintették. A piac tekintetében a verseny egyeduralmát, a piac keresletre és kínálatra reagáló képességét elismerték, de ez

¹⁷ Fejtő Ferenc: Mégiscsak a szociáldemokrácia. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006. 66. p.

¹⁸ Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 154. p.

utóbbiakat szerintük a jövedelem elosztása alakítja. Mindeközben részleges államosításokat alkalmaztak, de elzárkóztak a teljes kollektivizálás szovjet mintáitól. Összességében: a svéd szociáldemokrácia a vegyes tulajdoni modellt követte, a piac szabályozásától elzárkózott, csupán felhasználta kedvező hatásait, s a gazdasági folyamatok jogi szabályozására törekedett. A folyamatosan bevezetett reformok emellett hozzájárultak a társadalmi kontroll növekedéséhez, amit az értelmiséggel ápoló jó kapcsolat és az erős szakszervezeti háttér is kiegészített: a szakszervezeti mozgalom kiegészítette, egységesen segítette a kormány munkáját. Ebben a korporatív rendszerben a fontosabb gazdasági és szociális kérdésekben az állam rendszeresen tárgyal a munkáltatókkal és a munkavállalókkal is.

A SAP hatalomra kerülését és hosszú évtizedekig tartó kormányzását végig politikai, gazdasági és szociális sikerek követték. A svéd szociális államnak nem kellett szembenéznie a háborús pusztítással és a visszaeséssel, a fejlődés nem szakadt meg, még akkor sem, mikor keletről a kommunista tömb egyre nagyobb nyomást gyakorolt a szociáldemokráciára. Skandináviában ez a nyomás nem járt együtt a modern, „harmadik utas” szociáldemokrata eszme visszaesésével, sőt, az 1950-es években a balközép tovább erősödött, politikája egész Nyugat-Európa számára követendő példává vált, ami a jóléti államok bővülésével járt. Svédország az 1960-as évektől még tovább jutott a szociális célok megvalósításában, ennek konkrét területeit, eredményeit korábban már említettem.

Az 1970-es évek globális válságai viszont ezt a térséget is elérték: a teljes foglalkoztatottság és a szociális biztonság képe a növekvő infláció mellett megingott, az eladósodás réme fenyegette a svéd államháztartást is. A SAP e körülmények között 1976 és 1982 között kiszorult a kormányzásból,¹⁹ majd mikor visszakerültek oda, jóval nehezebb gazdasági helyzetben találták magukat. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a globalizálódó gazdasági környezetből Svédország sem vonhatja ki magát, ezt saját gazdaságuk megreformálása kísérte, pl. a progresszív adók növelése terén. A SAP utóbbi reformok ellenére a legbefolyásosabb politikai erő maradt. Elkerülte, hogy a szocialista berendezkedés strukturális nehézségei következtében, s a Szovjetunió bukásával egy időben letűnjön a politikai palettáról.

Egészen az új gazdasági válság kitöréséig megmaradt – kisebb megszakításokkal – a szociáldemokrata politika kontinuitása és kompromisszumokra építő jellege. A SAP 2010-

¹⁹ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 209. p.

es, súlyos választási veresége²⁰ azonban a balközép irányultságú pártok hanyatlásának egy jelentős momentuma volt: a szociális politika, a gazdasági válság és a hagyományos ipari munkásság elsorvadása, kiegészülve az előző részben említett új, globális jellegű kihívásokkal, a skandináv és a svéd szociáldemokráciát is választút elé kényszerítették: képes lehet a szociáldemokrácia válaszolni a neoliberais térhódításra ott is, ahol a jóléti államok kiépítésében elsődleges szerepet töltött be? A válasz a jövő kérdése, a szociális intézkedések iránt újra és újra felmerül a társadalmi igény, pláne gazdasági válság idején, ez pedig döntő körülmény lehet a hatalomba való visszakerülésben.

A német szociáldemokrácia története és helyzete

A német szociáldemokrácia története kapcsán már az előző részben említettem az SDP létrejöttét, valamint azt, hogyan és milyen körülmények között bontakozott ki Bernstein és a modern szociáldemokrácia revizionista koncepciója. De, ugyanúgy Németországhoz és az SDP-hez köthető a Bad Godesberg-i program is, amely megszilárdította, egységes keretek közé foglalta a modern szociáldemokrácia gondolatiság legfontosabb pontjait. Marx és Engels klasszikus marxizmusa is a német területekről eredeztethető, ez utóbbi eszmerendszer mégis a kontinens másik felén öltött először forradalmi formát. Németországot sújtotta a történelem legnagyobb szélsőjobboldali átokfutása a náci diktatúra idején, majd a második világháborús vereséget követően ezt az országot érintette legfájdalmasabban Európa kettéosztottsága is, a nyugati kapitalizmus és a Szovjetunió vezette kommunista tömb határán. Véleményem szerint, Németországban 1945 után - utóbbi történelmi tényezőket figyelembe véve -, a szociáldemokrácia minden más területhez képest speciális határok közé volt szorítva.

Az SDP létrejöttétől kezdve megosztott volt. Korábban már írtam róla, hogy a pártban nagy szerepet kaptak a klasszikus marxizmus hívei, akik a császári rendszert forradalmi úton kívánták megdönteni. Ugyanakkor, Bernstein eszmerendszerét követve, a párt másik, reformer szárnya kiállt a császárság intézményrendszerre és a háborúba való belépés mellett, ami az 1917-es pártszakadáshoz vezetett.²¹ A párt a szélsőségesebb baloldaliak kiválása, az Internacionálé felbomlása, a háborús vereség és a kommunizmus ijesztő térhódítása ellenére a Weimari Köztársaság és a német parlamentáris demokrácia

²⁰ Dragos Erzsébet: „Mennie kellett.” 2010. november 18.

<http://www.svedasztal.com/svedkivulbelul/mennie-kellett-65062.html> (2012. november 4.)

²¹ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 59. p.

meghatározó tényezője lett. Ez is mutatja, hogy a bernsteini ideológia mennyire elterjedt ekkorra a német munkásmozgalomban, ugyanakkor még mindig jelen volt a veszély, hogy a túlzottan a parlamentáris rendszert támogató szociáldemokrácia a munkásság körében elveszítheti támogatottságát, még hozzá a kommunisták javára.

Az SDP és a polgári pártok weimari koalíciója fokozatosan gyengülni kezdett: a háborús jóvátételi kötelezettségek, a nemzetközi elszigeteltség és a 1929-es gazdasági világválság egyaránt szerepet játszottak abban, hogy a koalíció kárára a szélsőségek kezdtek erősödni. Mind a kommunista, mind a nemzeti szocialista retorika azt hangsúlyozta, hogy a szociáldemokrácia elhanyagolja a munkásokat, s egyedül a radikális reformok jelentenek megoldást. Az 1930-as évek ezt követő eredménye ismert, a polgári pártok mellett az SDP sem tudott megmenekülni a feloszlítás elől.

A háborús megrázkódtatás reményt adott a német szociáldemokráciának, hogy mielőbbi szociális biztonságot ígérve növelhesse népszerűségét. Innentől kizárólag az NSZK tekintetében történik a vizsgálat, mivel az NDK-ban a szovjet befolyás hatására, a szociáldemokrata pártot beolvasztva, egypárti diktatúra jött létre. Az NSZK-ban az SDP a legnagyobb párt maradt. A skandináv, mindenekelőtt a svéd modell vívmányai kezdtek beszivárogni a párt célkitűzései közé. Az SDP ellenezte az európai integrációt is, mivel úgy vélték, ez végleg megszilárdíthatja Németország kettéosztottságát, ami ellen hevesen tiltakoztak. Ezt a politikát viszont nem követték sikerek. A folyamatos választási kudarokat követően került sor a Bad Godesberg-i program kiadására.

E program a szociáldemokrácia teljes megújulását jelentette, már többször hangsúlyoztam ennek nemzetközi jelentőségét. Az SDP szempontjából az alapvető szemléletváltás a NATO-hoz fűződő viszonyban mutatkozott, elfogadták ugyanis annak jelenlétét, s e keretek között képelték el a német újraegyesítést. Eközben már *Konrad Adenauer* és a kereszténydemokrata oldal politikájából sem csak a tisztán kapitalista jelleg köszönt vissza, céljuk ugyanúgy a jóléti állam, a szociális piacgazdaság kiépítése volt. Az SDP az 1960-as évekre a Godesberg-i program hatására összeszedte magát, így az évtized végére már a kormánykoalíció tagja, majd vezető pártja lett. Az adenaueri szociális állam továbbépítésével az NSZK hamar stabil és dinamikusan fejlődő gazdaság és társadalom lett, megteremtve a munkaadók és a munkavállalók közötti párbeszédet és a széles körű társadalmi konszenzust. Az áttörés az 1970-es évekre még inkább érezhetővé vált, ennek kiemelkedő alakja *Willy Brandt*, kulcseleme az *Ostpolitik* volt.

Brandt belpolitikai téren a megrendítő diákmozgalmakkal találta szembe magát, de engedett a nyomásnak, hiszen a régi, náci múltból származó generáció helyére a fiatalok

beáramlását tette lehetővé. Ismert külpolitikai stratégiájában kiállt a szocialista tömb országaival, s nyilván leginkább az NDK-val ápoltságok javítása mellett, mindezt a kialakult erőviszonyok elfogadásával. Ezzel hozzá igazította az NSZK erősödő külpolitikai szerepét növekvő ipari és pénzügyi hatalmához. A szociáldemokrata párt brandti irányvonalát *Helmut Schmidt* tovább folytatta. Az 1970-es válságában a szociáldemokrata kormány javította a német befektetések előnyét, megfékezte az inflációt és csökkentette a munkanélküliséget, mindezt az „összehangolt cselekvés”²² politikája mentén. Az NSZK összességében ellen tudott állni a kapitalista világot sújtó válságtüneteknek, az elért szociális eredmények mindenképpen elismerendők. Bár a keleti tömb országait nem sikerült gyors ütemben megindítani a liberalizálódás útján, az NSZK gazdasági mutatói alapján újra helyet kapott az európai nagyhatalmi környezetben, mégpedig a bővülésnek induló EGK befolyásos tagjaként.

A német szociáldemokrácia mégis ellenzékbe kényszerült, s újra a keresztény- és szabaddemokraták kerültek kormányzati többségbe, az SDP támogatottsága pedig a következő évtizedekben csökkenni kezdett. Ugyanakkor elmondhatjuk, hogy a várva várt német egyesítés a Brandt és Schmidt idején megkezdett külpolitika sikere volt. Az 1990-es években az SDP is megérezte a szociáldemokrácia nemzetközi visszaeséséből és megújulási nehézségeiből fakadó problémákat, de a német társadalom 1998-ban mégis bizalmat szavazott *Gerhard Schrödernek*.²³ Az ő vezetésével az SDP is a szociáldemokrácia Tony Blair-féle megoldásait használta fel visszatérésében. Közben viszont számos gazdasági probléma jelentkezett, amikkel Schröder kormánya egyre nehezebben tudott szembenézni.

Mint ismert, ma az SDP már ismét ellenzékben politizál, de persze itt is fölmerül a szociáldemokrata értékrend újjászervezése körüli dilemma. Németországnak, mint az Európai Unió motorjának, élen kell járnia a gazdasági válság kezelésében, ami viszont a szociális politikai intézkedések iránti igényt erősítheti fel. E tekintetben a szociáldemokrata párt járhat élen.

Nagy-Britannia és a Munkáspárt

²² Fejtő Ferenc: Mégiscsak a szociáldemokrácia. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006. 120. p.

²³ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 256-258. p.

Azért választottam Nagy-Britanniát nemzetközi kitekintésem harmadik állomásaként, mert a brit munkásmozgalom, történelmi hagyományai alapján az egyik legfontosabb helyen szerepel Európában. A 18. és 19. század fordulóján, az első ipari forradalmat követően, annak következményeként, innen indultak útjukra az első szocialista gondolatok, amik, mint már említettem, nagyon utópikusak voltak, s még messze álltak a későbbi marxizmustól. A brit munkásság megmozdulásai a 19. század első harmadában kezdődtek el, elsősorban az általános választójog követelése kapcsán.

A párttá szerveződés viszont még nagyon sokat váratott magára, Nagy-Britanniában ugyanis – a keresztény alapállás és az empirista mentalitás miatt – a marxizmus befolyása nem tudott meggyökerezni a szerveződő munkásság körében. Bár kiemelt helyet töltött be a kapcsolat a szakszervezetekkel, s magát a pártot is ezek hozták létre, a szakszervezetek a pártvezetés befolyásolására törekedtek, így konstruktív kooperáció helyett nehéz viszony alakult ki velük. A Munkáspártot létrejöttétől kezdve a marxista alaptézisek elutasítása jellemezte, leginkább a morális, humánus pontok hiánya és az osztályharc kiemelése miatt. A párt kezdetben nem is a szocializmust, hanem a *labourizmust* tartotta fő céljának, melyet parlamenti úton, szerves, nem forradalmi, fokozatos reformok és a vegyes tulajdoni forma bevezetésével kívántak elérni.

A párt szerveződése ilyen körülmények között zajlott le, s 1924-ben először nyerték meg a választásokat.²⁴ Az első munkáspárti kormány gyenge volt, elveszítette a hatalmat, de hamarosan, a liberálisokkal szövetkezve visszaszerezte azt. Ezt a formációt viszont a gazdasági világválság sújtotta, az ésszerűtlen gazdaságpolitika következményeként a párt ismét kihullott a kormányzásból, s csak az 1940-es háborús egységkormányban kaptak legközelebb szerepet.²⁵ Hiába nyújtott ugyanis kecsegtető gazdaságpolitikai alternatívát²⁶ a kormánynak *Maynard Keynes*, ami később egyébként a szociáldemokrata gazdaságirányítás alapja lett, a párt vezetői elhatárolódtak attól. Inkább a Hitler ellenes háború kirobbantása mellett foglaltak állást, ebben a tekintetben találtak partnerre *Churchill* személyében 1940-ben.

A világháború alatt a Munkáspárt bebizonyította, hogy jelentős kormányzati erő tud lenni, így a háború után közvetlenül, *Clement Attlee* vezetésével abszolút többséget

²⁴ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 82. p.

²⁵ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 83. p.

²⁶ A keynesi eszközök részletesen megtalálhatóak itt: Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 111. p.

szerezték a brit parlamentben. A Munkáspárt ezzel egyedi helyzetbe került, de utóbb kiderült, átgondolatlan gazdaságpolitikába kezdett. A gazdasági tervezhetőséget már egyébként is jelentősen gátolta a szakszervezetekhez fűződő rossz viszony, s az Attlee-kormány által végrehajtott államosításokra épp ez a tervszerűtlenség volt jellemző. Az elképzelés hátterében viszont az állt, hogy csak így lehet megteremteni a jóléti állam finanszírozhatóságát. A „harmadik út” követését viszont Nagy-Britannia szempontjából viszont behatárolta az a tény, hogy milyen irányba akarnak a kialakuló, kétpólusú világban elmozdulni. Illetve, akarnak-e egyáltalán elmozdulást, vagy inkább saját úton indulnak el, ahogyan azt a skandinávok közül leginkább a svédek tették.

A Munkáspárt végül, az 1950-es években ismét ellenzékbe szorult. A szakszervezeti túlsúly mellett ugyanis nem tudtak kiutat találni a jóléti rendszer és a keynesi vonulat, valamint az Egyesült Államok által szabott irány között, így a szigetországban távlati cél maradt a szociális demokrácia elérése. Ugyanakkor, a szociáldemokrata gazdaság-és társadalompolitika egyes elemei mégis egyre elfogadottabbá váltak a konzervatív kormányzat politikájában is, ahogy azt Németország kapcsán is láthattuk.

A szociáldemokrácia teljes modernizálódása után, Nagy-Britanniában is felerősödtek a gazdaság megreformálása iránti hangok. Az 1960-as években, a tartós gazdasági növekedés elmaradására válaszul a társadalom ismét a Munkáspártnak szavazott bizalmat – de a sikerek továbbra is elmaradtak. Az inflációt nem sikerült leszorítani, a strukturális válságtényezők hatásaként pedig nem lehetett pénzt fordítani jóléti kiadásokra. Ebben továbbra is fő tényező maradt a szakszervezeti nyomás a párton belül, de leginkább azzal magyarázható, hogy a Munkáspárt sem tudta előteremteni a hosszú távú, stabil gazdaságirányításhoz szükséges eszközöket. A szakadék a párt és a szakszervezetek között tovább nőtt.

Ilyen körülmények között „csapott le” Nagy-Britanniára az 1970-es évek válsága. Ezen évtized munkáspárti kormányai válságkezelő intézkedéseket hoztak, de megosztottság jellemezte őket: az egyik oldal kiállt a keynesi újraelosztás mellett, a másik ellenezte azt, lévén a globalizálódó világban az nem alkalmazható. Az első, megszorításokra építő kormányzat, amely szakított a keynesi elvekkal, épp *James Callaghan* munkáspárti kormánya lett. A teljes foglalkoztatottság háttérbe szorult, elsődleges szempont az infláció leküzdése, a közkiadások csökkentése, ez által munkahelyek megszüntetése lett. Mondani sem kell, hogy ez már a Thatcher-kormány gazdaságpolitikáját vetítette előre, de azzal a különbséggel, hogy Callaghan még próbálta keresni a kooperációt a szakszervezetekkel,

ám ez a bérkérdések tekintetében kudarcba fulladt. A Munkáspárt a thatcheri konzervatív párt győzelme után hosszú időre ismét ellenzékbe vonult.

A Margaret Thatcher, majd *John Major* irányításával alakult konzervatív kormányok vezérfonala a korábban már taglalt neoliberális gazdaságirányítás lett, amely megszakította a kompromisszumokra törekvő politikát a szervezett munkássággal. A Munkáspárt tehetetlenségét súlyosbította, hogy az 1980-as években megkezdődött a mozgalom szakadási folyamata. A párt belső újításra szorult.

Az 1980-as évek végétől kezdődően ez a párton belüli megreformáló tevékenység Tony Blair vezetésével el is kezdődött. Ő alkalmazkodni kívánt a thatcheri politikához, s mint már írtam, alternatívát kívánt kialakítani a globálisan vezető szerepbe kerülő kapitalizmussal szemben, ugyanakkor túllendítve a szociáldemokrata értékrendet a saját válságán. Blair „harmadik útja” a neoliberalizmus és a korábbi szociáldemokrata berendezkedés közötti irányt jelentette – ezt legjobban Anthony Giddens harmadik utas elméletén keresztül lehet megérteni, de erről már volt szó.

Blair kapcsán fontos megemlíteni, hogy határozott kiállása 1997-ben győzelmet ért az „Új Munkáspártnak”,²⁷ ez bizonyította a szociáldemokrácia megújulási képességét, igaz sok kritika érte ezt a sikert. A leginkább az infláció csökkentése érdekében betartott költségvetési szigor és a közszféra problémáira irányuló reformok viszont nagyobb hangsúlyt kaptak, mint a szociális intézkedések. Röviden: mind Blair, mind az őt követő *Gordon Brown* továbbvitte a megelőző, neoliberális beállítottságú konzervatív kormányok vívmányait, s mindent támogattak, amit a tőke követelt: a progresszív adózás csökkentése, a bürokrácia leépítése, és így tovább. (Ez az irány mondható el Gerhard Schröder politikájára is Németországban.) Az Új Munkáspárt azonban ezzel kimerült, hasonlóan a konzervatív kormányzat 1990-es évekbeli kifulladásához, s 2010-től újra ellenzékbe kényszerült. Az új gazdasági válság tüneteinek megoldása már újra a konzervatív oldal feladata, hasonlóan Németországhoz, vagy éppen Svédországhoz, miközben a szociáldemokráciának saját megújításán kell fáradoznia.

²⁷ Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó. Budapest, 2003. 243. p.

III. FEJEZET

A magyar szociáldemokrácia története 1890 és 1948 között

Előzmények, a párt megalakulása és fölemelkedése (1890-1914)

A párt megalakulásának előzményei

A magyarországi szociáldemokrácia párttá szerveződésének és a városi munkásság helyi szervezeteinek megalakulása az 1890-es évekre tehető, de elengedhetetlen megemlíteni két fontos történelmi előzményt. Az első a II. Internacionálé megalakulása, ahol a szocialista és munkáspárti küldöttek között magyarok is részt vettek. A másik közvetlen előzmény szintén külhoni eredetű: 1890 őszén Németországban megszűnt a szociáldemokraták tevékenységét hátráltató törvény,²⁸ ez pedig kihatással volt az osztrák és a magyar munkásság szerveződésére is.

Tényleges szocialista tevékenységről és követelésekről a munkásmozgalmak kialakulásához szükséges feltételek hiányában korábban sokáig nem beszélhetünk. Az 1870-es években viszont már megtörténtek az első pártszervező kísérletek, ekkor kezdte tevékenységét az ún. „Nem választók Pártja” és a hozzá hasonlóan szociáldemokrata elveket valló *Magyarországi Munkáspárt* is. E két szerveződés 1880-ban egyesült *Magyarországi Általános Munkáspárt* néven. A szociáldemokrata elnevezést a hatóságok nem engedélyezték, de ettől eltekintve ez lett az első, legális munkáspárt.²⁹ A párt hivatalos lapjának szerepét a *Népszava* töltötte be.

Tíz év telt el szervezéssel és a szociáldemokrata propaganda kiépítésével. Az 1890. május 1-jei, „világ szervezett munkásainak ünnepe”³⁰ után a magyar munkásság párttá szerveződése már előrehaladott állapotban volt. 1890. december 7-8-i pártgyűlésen hivatalosan is megalakult a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP)*.³¹ A gyűlést nemzetközileg több elismerés és támogató üdvözlés is érte. Az elvi nyilatkozat pontjai természetesen a munkásmozgalom állására, a munkások politikai jogaira és szociális reformokra terjedtek ki a marxi program és a törvényesség alapján. A munkásmozgalom célját röviden a magántulajdonon alapuló, kizsákmányolásra törekvő tőkés rendszer megdöntésében és a termelőeszközök közös tulajdonán alapuló, egyenlőségre építő

²⁸ Bismarck távozása után, 1890. szeptember 30-án szüntették meg az ún. Sozialistengesetz hatályát.

²⁹ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 31-32. p.

³⁰ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 8-9. p.

³¹ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 36-39. p.

társadalmi rendszerben határozták meg. Utóbbi tekintetében a legfontosabb követelés az általános választójog bevezetése volt. Kiemelendő még, hogy a szakszervezeti tevékenység megerősítésének, az országos szintű egyesületek létrehozásának fontossága is megfogalmazódott ekkor.

A párt megalakulása utáni helyzet

1891-ben *Jászai Samu* vezetésével megalakult a *Szakszervezeti Tanács*,³² a szervezett munkásmozgalom központi koordináló testülete. A szakszervezetek tevékenysége így élénkebbé vált, de országos szintű egyesületek még nem jöttek létre, inkább szűkebb szakmák munkásai hoztak létre kisebb szakegyesületeket. A párt kiállt a mezőgazdasági munkásmozgalom mellett, a földmunkások és az ipari munkásság között kezdettől működött a kölcsönös szolidaritás.

Közben azonban egyre erősödött a szociáldemokrácia üldöztetése. A *Bánffy-kormány*³³ belügyminisztériuma a városi és mezőgazdasági munkások, valamint a bányamunkások szocialista szervezkedésével szemben a minél gyorsabban visszaszorítást és a nem kívánatos emberek eltoloncoltatását alkalmazta. Azonban ez a gyakorlat, ellenkező hatást váltott ki: azok, akiket idegen környezetbe üldöztek el vagy börtönbe zártak, nem hagytak fel a szociáldemokrata eszmék hirdetésével, hanem egyenesen tovább fokozták azok terjesztését. A szociáldemokrata propaganda és a pár támogatottsága épp ennek köszönhetően évről-évre erősödött.

Az ezt követő Széll-kormányzat felhagyott az üldöztetés e módjával, és a „jog, törvény, igazságosság” jelszavai mentén alakította politikáját.³⁴ Az 1900-as évek első másfél évtizede a szociáldemokrácia gyors fejlődésének korszaka lett. Az ekkor hetente háromszor megjelenő *Népszavát Garami Ernő*, a párttitkárságot *Weltner Jakab* vezette, a propaganda munkáját többek között *Peidl Gyula* segítette. Az MSZDP ekkor már a szakszervezetek és szakegyletek egész országot átfogó hálózatát irányította és befolyásolta. A szervezett munkások száma évről évre rohamosan emelkedett: míg 1901-ben még csak

³² A Szakszervezeti Tanács fogalom meghatározása elérhető ezen a linken: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm> (2012. október 21.)

³³ Báró Bánffy Dezső 1895 és 1899 között volt miniszterelnök, az ő kabinetének belügyminisztere, *Perczel Dezső* volt az, aki a bismarcki szigort követve, radikális tettekkel nézett szembe a követeléseit egyre erélyesebben hangoztató ellenzékkel. Vö. Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 23-28. p.

³⁴ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 28-29. p.

10 ezren, addig 1912-ben már 130 ezren tartoztak a szervezett munkásság körébe.³⁵ A szociáldemokrata mozgalom teljesen egységes, jól szervezett, erősen fejlődő tevékenységgé vált.

A párt a lassú, gyakorlati, nem mindjárt kimutatható eredményekkel járó „apró”³⁶ munkával kívánta elérni céljait. Azok a tapasztalatok pedig, amik a külföldről hazatérő munkások „hoztak be” a hazai munkásmozgalomba, tovább élénkítették a hazai szervezett szakszervezeti tevékenységet. A leginkább kiemelendő törekvés az általános, egyenlő, titkos bevezetése volt. Ezt a kérdést és más, a korábbi elvi nyilatkozatban foglalt pontokat az új, a politikai és társadalmi viszonyoknak is megfelelő 1903-as pártprogram és pártszabályozás foglalta össze.³⁷ A pártszervezés egyik nagy hátulütője a választójoggal függött össze, vagyis, hogy a parlamentbe esélyük sem volt bekerülni, hiszen legfőbb támogató körük továbbra sem rendelkezett választójoggal.

A konzervatív-liberális kormány és ellenzéki pártok, mint parlamenti erők, valamint a szociáldemokrata párt, mint nem parlamenti, de erősen szervezett mozgalom közötti politikai küzdelem egyre erősödött. Az egymást váltó kormányzatok más-más módon reagáltak a szociáldemokrata törekvésekre. *Tisza István* első kormánya hajlandóságot mutatott a választójogi reformra, de nem kívánta kiterjeszteni azt a munkásságra. Ugyanakkor, ezzel ellentétben, *báró Fejérváry Géza* belügyminisztere, *Kristóffy József* már tervbe foglalta, hogy ellenszert talál a „meddő és pusztító közjogi harcokra”.³⁸ A munkásság követelése mellett kiálló kormány bukása után viszont Magyarországon ismét elérhetetlennek tűnt a munkásságra kiterjesztett választójogi reform. A szociáldemokrata mozgalom erőteljes munkáját viszont nem fogták vissza e kedvezőtlen események sem, a mozgalom törekvései továbbra is a hatalmas méretű tömegsztrájkok keretén belül csúcsosodtak ki.

Az 1910-es évtized számos szempontból sorsdöntő volt a hazai szociáldemokrácia szempontjából. A háború kitöréséig még erőteljesebbé vált az általános választójogért folytatott küzdelem, s a mozgalom ellen korábban fellépők³⁹ álltak a munkásság ügye

³⁵ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 78. p.

³⁶ Ennek a német eredetű neve az ún. Kleinarbeit.

³⁷ Nagyban hozzájárultak ehhez a német és francia tapasztalatok is. A pártprogramot a X. pártkongresszus fogadta el, a szöveget maga Garami Ernő írta és *Karl Kautsky* lektorálta. Vö. Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 44-46. P.

³⁸ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 40. p.

³⁹ Pl. a korábbi miniszterelnök Bánffy Dezső is kiállt az általános választójog bevezetése mellett, aki korábban a szervezett munkásság üldöztetésére esküdt fel.

mögé. 1911-ben már a XVIII. kongresszusát⁴⁰ tartotta a párt, ahol kijelentették, hogy a korábbi ígéretek⁴¹ ellenére továbbra sem tekintik lezártnak a választójogi küzdelmet. A propaganda és szakszervezetek e törekvés mögé álltak, így került sor többek között az 1912. május 23-i, viharos budapesti tömegtüntetésre.⁴² Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a tüntetéssorozat egymagában kevésnek bizonyul e küzdelemben – a párt vezetősége belátta, hogy a választójogi kérdésben csak akkor születhetne előrelépés, ha az utcai demonstrációk mellett a parlamentben is jelen lennének és felszólalhatnának az ügyért.

Az első világháború, a forradalmak és ellenforradalmak korszaka (1914-1920)

Az első világháború eseményei

A háború kitörése súlyos gazdasági helyzetet teremtett, nagyméretű munkanélküliséget okozva. A választójogi küzdelem helyett a háború ellen tiltakozás lett a legfőbb törekvés. A gyülekezési jogot szigorították, ez hátráltatta a szervezett munkásság tevékenységét, de a Népszava a háború éveiben is kiemelten foglalkozott a munkásmozgalommal, s igyekezett rámutatni a kormányzati visszasságokra.

A szociáldemokrata párt, lévén nem volt jelen a parlamentben, az európai szociáldemokrata pártok béketervezeteket előkészítő testületeihez⁴³ csatlakozott. Ezek nagy erénye volt, hogy az ellenséges országok szocialista pártjait tudta egy asztalhoz ültetni, hogy közös érdekük, a béke feltételeit megteremthessék. Közben azonban, 1917-től terjedni kezdtek az orosz forradalom eszményei szerte Európában – a proletárság ráébredt, hogy a világ teljes megújulása következhet.

Magyarországon 1917-ben ismét kormányprogram lett a választójog, ám a reform megbukott, mivel a megerősödött szakszervezetek ellenezték a pártvezetéssel szemben ellenezték azt. E tényezők újra tömegsztrájkok kitöréséhez vezettek és a politika demonstrációk (a szervezett munkásság vezetésével) állandósultak. 1918 őszén a radikális ellenzéki csoportok a nemzetiségek mintájára létrehozták a Magyar Nemzeti Tanácsot,⁴⁴ melynek a szociáldemokrata párt is tagja volt, köszönhetően annak, hogy a Nemzeti

⁴⁰ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 50. p.

⁴¹ Ide vehetjük a Fejérváry-kormány ígését is, de Ferenc József is támogatta, hogy „a választójogot a társadalom minden rétegére” kiterjesszék.

⁴² A tüntetésen az óriási tömeg ellen a rendőrség erőlyesen lépett fel, ennek három halálos áldozata volt.

⁴³ Ilyen volt 1917-ben a stockholmi „szocialista békekonferencia” is. Vö. Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 114. p.

⁴⁴ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 112. p.

Tanács Elnökével, *Károly Mihállyal* az MSZDP már korábban felvette a kapcsolatot. A Nemzeti Tanács hamarosan tizenkét pontban foglalta össze elképzeléseit a nép számára az ország megmentésével kapcsolatban.⁴⁵

Az őszirózsás forradalom időszaka

A háború végéhez közeledve, 1918. október 31-ére a Nemzeti Tanács teljesen átvette az irányítást az ország felett, a rendőrség és a hazatérő katonák „őszirózsával felvirágozott” tömegei Károlyiék mellé álltak, s *József főherceg* jóváhagyásával Károlyi Mihály alakíthatott kormányt. Az új kormánynak két szociáldemokrata politikus, Garami és Kunfi is tagjai lettek.⁴⁶ Az új kormányprogram legfőbb célja a független és demokratikus köztársaság létrehozása volt. A kormány úgy vélte, hogy a belső átalakulásokat a fokozódó nemzetközi nyomás közepette csak az azonnal megkezdett és következetesen végrehajtott munka segítheti elő: azonban az ország szociális helyzete sokkal rosszabb képet mutatott, rengeteg panasz érkezett az új kormányhoz. A munkanélküliségnek nem volt gyors ellenszere, a gyárak leálltak, mivel nem volt elegendő nyersanyag, a termékek így drasztikusan drágultak. Az új rendszer alapjait a kormány néptörvényekkel kívánta kiépíteni.

A párt vezetésének egy része közben egyre inkább az orosz forradalom bolsevista jelszavai és „vívmányai” köré építette politikáját: az egész kormány irányítását szociáldemokrata kézbe szerették volna áthelyezni, s tanácsköztársaságot kialakítani. Az MSZDP szembeszállt a Károlyi-párt és *Nagyatádi Szabó István* földreformjával, s kiállt a szövetkezeti forma kialakítása mellett.

A kormány 1919 tavaszára számos szociálpolitikai intézkedések meghozataláról döntött, a munkások körülményeit javítandó.⁴⁷ Károlyiék támogatottsága viszont csökkenni kezdett, s mialatt Károlyi sikeresen szétzilálta belső ellenzékét, külpolitikai téren is fordulatot kívánt végrehajtani. Ennek érdekében nem fogadta el a győztes hatalmak békekonferenciájának ún. Vix-jegyzékét,⁴⁸ hanem Szovjet-Oroszország támogatására hagyatkozott. Ezt az irányvonalat tisztán szociáldemokrata politikusokból álló kormány kinevezésével kívánta erősíteni.

⁴⁵ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 119. p.

⁴⁶ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 62-65. p.

⁴⁷ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 119. p.

⁴⁸ Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn: tanulmányok a magyarországi munkásmozgalom történetéből. Kossuth Kiadó, Budapest, 1979. 455. p.

A Tanácsköztársaság

Az MSZDP azonban nem szeretett volna egymaga kormányt alakítani. Azok, akik tárgyalni kezdtek a bolsevista vezetőkkel, a szervezett munkásmozgalom egységességét kívánták fenntartani, kivéve néhány vezető politikust, mint Garami Ernő, *Buchinger Manó* vagy Peidl Gyula. Március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot,⁴⁹ a pártot a kommunistákkal összeolvadva *Magyarországi Szocialista Pártra* nevezték át. A *Garbai Sándor* által elnökölt *Forradalmi Kormányzótanácsban* ún. népbiztosként (minisztériumok vezetőiként) valamennyi posztot korábbi szociáldemokrata párti politikusok kaptak meg, *Kun Béla* kivételével. Az új rendszer a korábbi, hagyományos átalakulási folyamatokat minden államhatalmi, gazdasági, társadalmi és kulturális kérdésben felrúgta, mindennek az alapja a tanácsok rendszere lett, amit a szocializálás, a magántulajdon teljes felszámolása kísért. Az ipari termelést központi tervirányítás alá vonták.

Az új hatalom azonban kezdettől fogva gyenge alapokon állt. A Kormányzótanács egyedül a szervezett munkásságra tudott támaszkodni; a régi, konzervatív, társadalmi-gazdasági elit külföldről (Antibolsevista Comité) és belföldről is (*Károlyi Gyula* szegedi ellenkormányza) megkezdte a harcot a tanácsköztársaság megbuktatása érdekében; a baloldali értelmiség, a magántulajdonától megfosztott középréteg és a földosztásban reménykedő, végül annak elmaradása végett kiábránduló parasztság egyaránt szembeszállt a hatalommal. Az ország szociális helyzete egyre romlott. A Kormányzótanács igyekezett enyhítő intézkedéseket hozni, de alapvető szocializáló lépéseiket nem vonták vissza: a diktatúra a súlyos válságból nem tudott kilépni, augusztus 1-jén *Kun Béla* bejelentette a Forradalmi Kormányzótanács lemondását.⁵⁰

Az ellenforradalom évei

Az irányítást átmenetileg mérsékeltebb szociáldemokratákból álló Peidl-kormány vette át, s a polgári demokrácia alapelveit kívánta konszolidálni. Augusztus 6-án azonban a román csapatok megszállták Budapestet.⁵¹ A hatalmat az ellenforradalmi erők vették át, az új kormányfő József főherceg jóvoltából *Friedrich István* lett. Ez a kormányzat az 1918. október 31. előtti intézmények és közjogi keretek visszaállítása mellett foglalt állást.

⁴⁹ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 124-128. p.

⁵⁰ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 75-77. p.

⁵¹ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 132-133. p.

Friedrich támogatottsága kedvezőtlen belpolitikája, a román csapatok állandó jelenléte, kizsákmányolása és a kormány külföldi elismertségének elmaradása⁵² miatt viszont hamar csökkenni kezdett.

A folyamatok egyre jobban *Horthy Miklós* erőinek kedveztek. *Sir George Clerk*, a békekonferencia küldöttének nyomására Friedrich távozott, az új kormányfő *Huszár Károly* lett, miután Horthy és csapatai ténylegesen átvették az irányítást az ország felett. A koalíciós Huszár-kormányban Peyer Károly is helyet kapott, ugyanakkor nem sokáig, mivel a párt az egy gyakoribb támadások⁵³ miatt kivonult a kormány munkájából. Az MSZDP a közelgő választásokon sem kívánt részt venni. A párt a passzivitás álláspontjára lépett, kimaradt a meginduló konszolidációs politikából.

1920 júniusában *gróf Teleki Pál* került a kormány élére. Az ő fellépésével fordulat állt elő a szociáldemokratákkal szemben alkalmazott igazságtalan közigazgatási intézkedések terén, mivel pozitív hozzáállást tanúsított a szervezett munkássággal és szociális helyzetének javításával kapcsolatban.

A Horthy-korszak és a második világháború (1920-1944)

A konszolidáció és a radikalizálódás korszaka

A szociáldemokrácia szemszögéből tehát kedvezőtlenül indult az új rendszer. Nem voltak jelen a Nemzetgyűlésben, politikai súlyuk ismét a szervezett munkásság tömeges fellépéseiben összpontosulhatott. Mégis, az elkövetkező bő húsz évben, a konzervatív és liberális erők mellett, a hatalmi versengés egyik legjelentősebb szereplője az MSZDP vezette munkásosztály lett.

1921 áprilisában, *gróf Bethlen István* hatalomra lépésekor még mindig üldöztetésről beszélhetünk. A kormány viszont hajlandóságot mutatott arra, hogy megbékéljen a szociáldemokratákkal, így tárgyalássorozat kezdődött. A párt felismerte, hogy az üldöztetés elleni megoldás csak egy, a kormánnyal kötött megegyezés lehet, így született meg 1921. december 22-én az ún. Bethlen-Peyer megállapodás.⁵⁴ Az MSZDP a magyar

⁵² A békekonferencián kifejezetten tartottak az egész Közép-Európa stabilizációját fenyegető Habsburg-restaurációjától, márpedig Friedrichet épp a Habsburg-házi József főherceg nevezte ki miniszterelnökké.

⁵³ Ennek egyik példája volt az MSZDP pártépületének megtámadása 1919. december 8-án, de a Népszava szerkesztőjének, Somogyi Bélának 1920. februári meggyilkolása is ilyen erődemonstráció volt. Vö. Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület. Budapest, 1997. 83-86. p.

⁵⁴ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 129-131. p.

politikai paletta aktív részévé vált, először az ország történetében, mivel az 1922-es választásokon 24 mandátumot szerzett a Nemzetgyűlésben.⁵⁵

1925-ben a XXIII. pártkongresszus új szervezeti szabályzatot alakított ki.⁵⁶ Ezt követően tovább erősödött a párt szakszervezeti mozgalma, kitartva a munkanélküliség elleni küzdelemben, fegyelmezettséget és odaadást tanúsítva. Az MSZDP a parlamentben gyakran kihasználta a lehetőséget, hogy politikai, szociális követeléseit hangoztassa a Nemzetgyűlés elő: a párt aktívan, cselekvő jelleggel volt jelen a politikai életben.

A gazdaság a háborús pusztulást követő konszolidációs politikának köszönhetően egészen az 1929-es válság kirobbanásáig a növekedés időszakába lépett, s ez leginkább az ipari termelésben mutatkozott meg. Ezen belül is a textilipar mutatta a legnagyobb fellendülést, de a nehézipari ágazatok is tartották a lépést. A látványos növekedést megszakító világgazdasági válság recessziót, munkanélküliséget és az életkörülmények romlását idézte elő, közben a szociálpolitikai intézkedések kikerültek a kormányzatok legfontosabb teendői közül.

Amíg *gróf Károlyi Gyula* 1931-ben alakult kormánya munkanélküli segélyeket fizetett a szakszervezetek számára, utóda, *Gömbös Gyula* már nyíltan megtagadta az együttműködést a párttal. A következő választásokon megszerzett mandátumok száma fokozatosan csökkent, jól jelezvén a jobboldali radikalizáció előretörését. A propaganda jól működött, a baloldal továbbra is a munkásság nagy tömegét tudta megmozgatni. Az 1930-as években viszont egyre több támadás érte a pártot (1938-tól *Imrédy Béla* kormánya tovább radikalizálta a jobboldalt, s gyengítette a szervezett munkásság táborát), így a szociáldemokrata vezetők a változott viszonyokra hivatkozva a párt megújítását szorgalmazták. Ennek szellemében született meg 1934-ben az új szocialista munkaterv, melynek megvalósítását egy évvel később a XXX. pártkongresszus kezdte meg.⁵⁷ A párt 1939-ben a XXXII. kongresszuson *Szociáldemokrata Párttá (SZDP)* nevezte át magát.⁵⁸

A második világháborúban

Az ellenzéki tevékenységet folytató demokratikus pártok - így az SZDP is - a háború kitörése után a kivárás és a háborútól való távolmaradás politikáját hangoztatták. Magyarország azonban, német szövetségesként, nem tudta elkerülni a belépést a háborúba.

⁵⁵ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 132. p.

⁵⁶ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 93. p.

⁵⁷ Révész Mihály: Fél évszázad. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997. 109-110. p.

⁵⁸ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 140. p.

A visszaesés, a körülmények romlása társadalmi jelenség volt, mégsem érintették oly súlyosan a népet, s nem voltak olyan megrázóak, mint az első világháborúban. Háborúellenes tüntetésének jeleként, a szociáldemokrata párt 1943 nyarán szövetséget kötött a kiskeresztelőkkel.⁵⁹

Miután a katonai helyzet a keleti színtéren visszafordíthatatlanná vált a németek számára, Magyarországra hárult a szerep, hogy saját területén tartóztassa fel az előrenyomuló Vörös Hadsereget. Ami német befolyás totális kiterjesztésével az ellenzéki pártokat betiltották. Működtek földalatti mozgalmak, de ezek nem tudtak nagyobb tömegeket megmozgatni – lévén a magyar társadalom egyszerre fél a szovjet befolyástól, másrészt „hálát érzett”⁶⁰ a németek iránt a revízióért. Több párt illegális kooperációjaként, 1944-ben megalakult az ún. Magyar Front,⁶¹ ebben természetesen a szociáldemokraták is kulcsszerephez jutottak, de az ellenállás vezetőit hamarosan könyörtelenül megtorolta a nyilaskeresztes terror. Az ország a szovjet felszabadításra várt.

A háborút követő évek a kényszeregyesülésig (1945-1948)

A Szociáldemokrata Párt 1945 januárjától folytathatta tevékenységét, párhuzamosan az addig illegalitásban működő *Magyar Kommunista Párttal (MKP)*. Még a teljes felszabadulás előtt kihirdették, hogy e két párt csatlakozni kíván a *Bajcsy-Zsilinszky Endre, Tildy Zoltán és Nagy Ferenc* által vezetett ellenzéki erőkhöz.

A következő két évre elmondható, hogy többpárti demokrácia alakult ki Magyarországon, széles pártkoalícióval, melyet egyik oldalról az SZDP és az MKP, másik oldalról a *Kisgazdapárt* dominált. A baloldal támogatottsága a nagyvárosok mellett kiterjedt a középrétegekre és „kisegyzisztenciákra”⁶² is. A szociáldemokrata párt fő társadalmi bázisa továbbra is a bérből és fizetésből élő ipari munkásság maradt, az SZDP kiállt a szociális törvényhozás és a szociálpolitika hangsúlyozása mellett. Választási eredményeik mind az 1945-ös, mind az 1947-es választásokon kiegyensúlyozottak voltak. 1947-48-tól azonban ez utóbbi tendencia megfordult.

Ekkor ugyanis a nemzetközi viszonyok jelentős fordulatot vettek. *Sztálin* arra utasította a szovjet befolyási zónába tartozó államok kommunista pártjait, hogy fokozatos

⁵⁹ Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 146. p.

⁶⁰ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 265. p.

⁶¹ A Magyar Front a Független Kisgazdapárt, az SZDP, a Nemzeti Parasztpárt, a Békepárt és a Kétfélszoros Szövetség képviselőiből jött létre.

⁶² A kistulajdonosok, kisiparosok, kiskereskedők és magánalkalmazottak köre.

hatalomátvétel helyett kezdjenek bele az erőteljes szovjetizálásba. Az SZDP és az MKP viszonya ekkortól mérgesedett el. 1948-ban még egyenlő erővel rendelkeztek a szervezett munkásság körében, de az MKP manipulatív tevékenységbe kezdett, hogy az SZDP-ről alkotott képet átalakítsa. A szociáldemokrata szakszervezeti vezetők elleni támadás 1948 februárjában kezdődött el, s a „szalámi taktika”⁶³ lépéseként rövid időn belül drasztikusan csökkent a „jobboldali, demokráciaellenes”⁶⁴ szociáldemokrata párttagok száma. Az SZDP jelentős meggyengítése után a pártban maradók 1948. június 12-én csatlakoztak a kommunistákhoz, ezzel létrejött a *Magyar Dolgozók Pártja (MDP)*, a korábbi szociáldemokrata *Szakasits Árpád* elnökletével. A szociáldemokraták önállósága megszűnt, az MDP felszámolta a parlamentarizmust és a pluralizmus minden elemét, elkezdődött a „szovjet út” kritikák nélküli követése.

A kényszeregyesülés utáni idők történeti áttekintésétől a dolgozat eltekint⁶⁵ – a szociáldemokrácia tevékenysége a közel fél évszázados szovjet berendezkedés ideje alatt ugyanis alig kimutatható. A párt befolyásos egyéniségei előbb 1947-48, majd 1956 után kényszerültek emigrációba. Azok, akik beolvadtak az MDP-be, előbb-utóbb szintén a tisztogatás áldozatai lettek. 1956-ban a párt az illegalitásban eltöltött évek munkájának is köszönhetően *Kéthly Anna* vezetésével újjáalakult,⁶⁶ de a forradalom leverése után a *kádári* rendszer újra elzárkózott a szociáldemokrata eszmék elől. Még akkor is, mikor az 1960-as években a nyugati reakciók szerint a gazdaság liberalizációja révén épp a szociáldemokrácia felé tett lépéseket. Az 1980-as évektől beszélhetünk arról, hogy a szociáldemokrácia örökségeért több, addig háttérbe szorított hazai erő szállt harcba, miután a kádári rendszer alapjai megrendültek. A dolgozat fő irányvonala a későbbiekben innen folytatja a párttörténeti elemzést.

⁶³ Az „oszd meg és uralkodj” elvet példázó taktika a szociáldemokratákon kívül kiterjedt a kisgazdákra is. Vö. <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm> (2012. október 21.)

⁶⁴ Az SZDP-n belül a jobb és a balszárny szétválását az határozta meg, hogy milyen a viszony az MKP-val. Így azok, akik az SZDP önállóságát hirdették, a kommunisták szemében „jobboldalinak” számítottak.

⁶⁵ A párt egypártrendszer alatti történetét, a szociáldemokrata politikusok üldöztetését, emigrációs tevékenységét részletesen tárgyalja a következő kötet: B. Kádár Zsuzsanna: *Elrabolt remények: a magyar szociáldemokrácia a párt felszámolása után*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.

⁶⁶ Varga Lajos: *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 170-174. p.

IV. FEJEZET

A magyar szociáldemokrácia 1989 utáni helyzete

A dolgozat fő irányvonala a magyar szociáldemokrácia rendszerváltás utáni vizsgálata, illetve az, hogy az 1989-es újjászerveződés utáni szakadási folyamat mennyiben játszik szerepet a szociáldemokrácia jelenlegi helyzetében. Ezzel párhuzamosan röviden áttekintem az elmúlt huszonkét évben regnáló szociálliberális, szocialista kormányzatok programját is, hiszen – ahogyan azt majd még említeni fogom – a szociáldemokrácia helyét ebben a kontextusban is vizsgálni kell. Ezen kívül más, jelenleg politizáló baloldali pártot is megemlítek majd, ugyanis kutatásom egy másik szempontja a szociáldemokrácia egész baloldali spektrumában való bemutatása.

A rendszerváltás előzményei röviden

Az előző fejezetben a történeti áttekintés ott fejeződött be, hogy megállapítottam, az 1980-as években a kádári rendszer alapjai és a *Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP)* hatalma évről-évre gyengülni kezdett. Mindez gazdasági és szociális nehézségekből, valami a társadalom bizalmának megingásából eredt, amelyek összefüggésben álltak a *Szovjetunióban* tapasztalható politikai-gazdasági válsággal.

Az elmozdulás az egypártrendszerrel a pluralitáson alapuló többpártrendszer és demokrácia felé nagyjából 1985-től kezdődött meg.⁶⁷ A mélyülő komplex gazdasági válságra mind az állampárt reformszárnya, mind pedig a párton kívüli, erősödő ellenzéki erők jobb alternatívákat tudnak nyújtani. A reformjavaslatok egyfelől a szocializmus demokratizálásának szükségességét, másrészt ellenzéki szempontból a szocializmus teljes felszámolását taglalták. A párton belüli reformközgazdászok első és legradikálisabb programját a *Fordulat és reformot*,⁶⁸ valamint az urbánus ellenzék körében megfogalmazott *Társadalmi szerződést*⁶⁹ a párt elutasítóan fogadta. Az MSZMP-nek ugyanakkor be kellett látnia, hogy új gazdaságpolitikára van szükség, aminek végrehajtását a csak gazdasági reformokra építő *Grósz Károly* kormányára bízta. Az ellenzék ezt

⁶⁷ Bihari Mihály szerk. A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985-1991. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 192. p.

⁶⁸ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 10-46. p.

⁶⁹ ⁶⁹ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 48-113. p.

csalódottan és elégedetlenül fogadta, s tovább szerveződött az ellenállás, többek között a népi-nemzeti ellenzék 1987-es lakiteleki találkozásán.⁷⁰

A rendszer belső válsága tovább mélyült, s az állampárt reformszárnya személycserék révén egyre nagyobb teret nyert. Kádár távozott, ez pedig még erőteljesebben beindította a szocializmus bomlási folyamatát. A kormány eközben már eltúrta a félig legális keretek között alakuló pártok és nyomásgyakorló csoportok megalakulását, ami újabb fordulópontnak számított: az 1988-as évtől sorra alakultak meg és szaporodtak a különféle ideológiájú ellenzéki pártok, szervezetek. 1989 februárjától biztosították a legális működést is a többpártrendszer bevezetésével.⁷¹ A pártosodás szempontjából a folyamat az Ellenzéki Kerekasztal,⁷² majd a Nemzeti Kerekasztal⁷³ tárgyalássorozat elindításával fokozódott, ahol az új ellenzéki erők egyenrangú partnerként tárgyalhattak az MSZMP *Pozsgay Imre* és *Nyers Rezső* vezette reformszárnyával.

Az MSZDP és más szociáldemokrata pártok a rendszerváltás és az első szabad választások idején

A háromoldalú tárgyalásokon részt vett egy olyan, nagy hagyományokkal rendelkező politikai erő is, amely éppen négy évtizede tartó, erőszakos háttérbe szorításából lépett újra elő: a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP)*. A párt újjászervezési folyamata 1988 őszén kezdődött az egypártrendszer előtti, 1945-1947 közötti *Szociáldemokrata Párt (SZDP)* vezető személyiségei révén, először a *Nyers Rezső* támogatását élvező *Szociáldemokrata Mozgalom*⁷⁴ keretein belül. Röviddel ez után, az önálló MSZDP 1989. január 9-én alakult újjá, az elnök *Révész András* lett.⁷⁵

Azonban a szervezett munkásság egyetlen hiteles pártja, amely a 19. század vége óta jelentős történelmi hagyományokkal rendelkezett, már rögtön megalakulása után belső viszályokkal, távozásokkal, kizárásokkal és több részre szakadásokkal küzdött. A vezetők közötti nézeteltérések és a platformosodás legfőbb oka az MSZMP-ből érkező reform

⁷⁰ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 234-238. p.

⁷¹ Bihari Mihály szerk. A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985-1991. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 198. p.

⁷² Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003. 135. p.

⁷³ Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003. 167-173. p.

⁷⁴ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 350. p.

⁷⁵ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 350. p.

kommunisták voltak, ugyanis a „történelmi” szárny mellett ők is követelték a párt vezetését, s élükön *Ruttner Györggyel* az MSZDP nyugati mintájú átalakítását és modern arculatváltását kérvényezték. Ugyanakkor az idősebb generáció, amely már 1956-ban is reprezentálta a szociáldemokrata pártot, többek között *Bácskai Sándor* és *Baranyai Tibor*, ellenezte az MSZMP-tagok jelenlétét. A nézeteltérések miatt *Bihari Mihály* ügyvezető főtitkár hagyta el elsőként a pártot, majd 1989 nyarán a megosztottság kiteljesedett, amiért a párt részvételét az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásokon is felfüggesztették. A további szerepvállalás érdekében megegyezés született a szembenálló pártvezetők között az 1989 őszén egy tartandó pártértekezletről és újjáalakuló kongresszusról.

Még a kongresszus előtt, az MSZDP csatlakozott a köztársasági elnök parlamenti választások utáni kinevezését támogató *Szabad Demokraták Szövetségéhez (SZDSZ)* és a *Fiatal Demokraták Szövetségéhez (FIDESZ)*. Ezzel az MSZDP is kezdeményezőjévé vált az 1989 novemberében tartott „négyigenes” népszavazásnak⁷⁶ is, ami országszerte ismertté tette a szociáldemokrata pártot.

A párt, jogfolytonosság szerinti XXXVI. kongresszusát 1989. november 3-5 között tartották.⁷⁷ A botrányos viszálykodás közepette az MSZDP-többség *Petrasovits Annát* választotta meg pártelnöknek, pártszabályzatot és a pártprogramot⁷⁸ fogadtak el. Azonban elmondható, hogy ez a kongresszus a szakadási folyamat legvégső fázisa is volt egyben: a különböző frakciók közül elsőként *Ruttner György* csoportja hagyta el a pártgyűlést, akik megalapították a *Független Szociáldemokrata Pártot (FSZDP)*, amelynek *Révész András* lett a párt tiszteletbeli elnöke. De, elhagyta a pártot a „történelmi” szárny is, *Takács Imre* vezetésével „*Történelmi Szociáldemokrata Párt (SZDP)*” néven alapítottak önálló pártot.

Mint említettem, az MSZDP fontos szerepet játszott a kezdeményezők szempontjából győztes népszavazás megszervezésében, elnyerte a Szocialista Internacionálé teljes jogú tagságát,⁷⁹ s 1989 végére már csaknem 10 ezer tagot számlált,⁸⁰ azonban az új vezetés nem tudta elkerülni és kiküszöbölni a pártszakadások okozta negatív következményeket. Hiába hagytak fel a marxista ideológiával és világnézettel, s álltak ki a parlamentarizmus, a többpártrendszer, a piacgazdaság és a jóléti állam, valamint a tömeges munkanélküliség leküzdése mellett, ezeket az alapvető szociáldemokrata értékeket nem sikerült egy

⁷⁶ Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003. 189-193. p.

⁷⁷ Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003. 178-179. p.

⁷⁸ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 606-617. p.

⁷⁹ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 64. p.

⁸⁰ Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003. 176. p.

egységes MSZDP keretén belül reprezentálni, s ez jelentősen gyengítette a párt esélyeit a közelgő 1990-es választásokon.

A párt az első szabad törvényhozási választásokra nagy reményekkel indult, de mégis nagy vereség lett belőle a rossz kampány és a „meghamisított, torz, valótlan kép”⁸¹ miatt, amit az 1948 óta felnövő generációk a szociáldemokrata értékekből láttak. Az MSZDP 1990. március-áprilisban végül 76 egyéni jelöltet indított, 18 területi listát állított és országos listáján 64-en szerepeltek. Egyéni jelöltjeik mindkét fordulóban eredménytelenek maradtak: az első fordulóban 104.010 szavazatot értek el, ez az összes szavazat 2.1%-ának felelt meg, a második fordulóba jutottak viszont már csak 922 szavazatot gyűjtve 0.03%-ot értek el. A listákon a párt összesen 174.409 szavazatot kapott (3.55%).⁸² Mivel ez nem érte el a 4%-os bejutási küszöböt, a párt nem jutott be az országgyűlésbe.

Említést tennék még a választásokon elinduló, kisebb szociáldemokrata pártokról is. 1989. október 1. és 1992. szeptember 30-a között működött a *Magyarországi Cigányok Szociáldemokrata Pártja*.⁸³ Az etnikai alapon szerveződött párt alapértékei a demokrácia, az igazságosság és a szolidaritás voltak, saját önmeghatározások alapján kiálltak a cigányság szociális helyzetének javítása mellett. A párt az MSZDP társszervezetének tekintett magát, de Petrasovits Anna kinevezését követően elhatárolódott a legnagyobb szociáldemokrata párttól. Egyedül az 1990-es választásokon indultak, egyetlen egyéni jelöltjük⁸⁴ azonban nem tudott maradandót alkotni. Az MSZDP-ből az emlékezetes körülmények között kiváló FSZDP⁸⁵ ugyanakkor baloldali középpárttá akart válni, ennek érdekében az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásaira is kérvényezte felvételét, amit 1990 elején meg is kapott.⁸⁶ Révész András tiszteletbeli elnök célja volt, hogy az állampárt utódjának számító *Magyar Szocialista Pártból (MSZP)* szociáldemokrata érzelmű párttagokat csábítson át. A párt tárgyalásokon betöltött szerepe, a szociális biztonság hangsúlyozása, a gyors privatizálás elítélése és a kisvállalkozások támogatása azonban

⁸¹ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 69. p.

⁸² <http://www.vokscentrum.hu/valaszt/valeredm.php?mszkod=112405&evvalaszt=1990&jny=hun> (2012. október 29.)

⁸³ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 718-722. p.

⁸⁴ Nevezetesen Csemer Elemér, mindössze 616 szavazatot kapott a pásztói választókörzetben. <http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp> (2012. október 29.)

⁸⁵ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 725-731. p.

⁸⁶ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 725. p.

nem volt elég, hogy a parlamenti bejutásra esélyük legyen: öt egyéni jelöltjük közül senki nem jutott be a parlamentbe.⁸⁷ 1993. december 8-án a párt meg is szűnt.⁸⁸

Programját tekintve, az első választásokon ideológiailag sajátos helyen szerepelt a FIDESZ.⁸⁹ Az 1988-ban „új, önálló és független ifjúsági szövetségként”⁹⁰ alakult párt 1990-ben a szavazatok 8.95%-át megszerezve, 22 mandátummal az ötödik legnagyobb parlamenti erő lett.⁹¹ A FIDESZ megalakulásától kezdve rendkívül sokszínű szervezet volt: tagjai között egyszerre voltak jelen a globális liberális, a keresztény-nemzeti és a szociáldemokrata értékrend képviselői is. Ahogy az Alapító Nyilatkozatban fogalmaztak: „A FIDESZ (...) Tevékenységében egy olyan új Magyarország felépítésének igényéből indul ki (...), amelyben megfelelő intézményrendszer segíti elő a gazdasági hatékonyság és a szélesen értelmezett *társadalmi esélyegyenlőség* - állandó konfliktusokon keresztül megvalósuló – hosszú távú egyensúlyát, lehetővé téve a gazdasági versenyben lemaradt csoportok támogatását és felzárkózását, a *társadalmi szolidaritás* elve alapján.” Jól látható tehát, hogy alapításakor a FIDESZ tagjai alapvetően liberális szemléletüket a szociáldemokrácia legfontosabb téziseivel is ötvözték, s a párt pragmatikus megoldások révén kívánt megbirkózni a szociális problémákkal, csökkentve a vagyoni különbségeket.⁹² A FIDESZ (szociál) liberális jellegének, ideológiai pluralizmusának azonban hamar önvizsgálaton kellett átesnie, mivel ezzel a szemlélettel nem érhetek fel az SZDSZ mögé, ami 1994-ben majdnem a parlamentből való kiesésükhöz vezetett. A hamarosan végbemenő arculatváltás során a pártban a domináns szemlélet a keresztény-nemzeti értékrend lett, ezzel a szociáldemokrata szempontok kiüresedtek a pártból.

Az MSZDP az 1994-es választások kudarcáig. Közeledés az MSZP-hez

Az 1990-es választások kudarcát követően az MSZDP helyzete nem szilárdult meg, a párt egy része a bukásért hibáztatott vezetőséget minél hamarabb le akarta építeni. A belső

⁸⁷ Egyéni jelöltek az első fordulóban a szavazatok 0.15%-át, a második fordulóban 0.12%-át érték el. <http://www.vokscentrum.hu/valaszt/valeredm.php?mszkod=112405&evvalaszt=1990&jny=hun> (2012. október 29.)

⁸⁸ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 725. p.

⁸⁹ M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 364-418. p.

⁹⁰ Az idézet a FIDESZ Alapító Nyilatkozatából származik. <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=91> (2012. október 22.)

⁹¹ <http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp> (2012. október 29.)

⁹² M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 405- 418. p.

frakcióharcokat tetézte a párt Szocialista Internacionáléból való felfüggesztése is. Ennek következményeként az 1992. áprilisi XXXVIII. rendkívüli kongresszuson *iff. Borbély Endrét* választották meg pártelnöknek.⁹³ A párton belüli csatározások csendesedtek, de továbbra sem sikerült ütőképessé tenni az MSZDP-t, pártszervezetileg gyenge maradt. Ennek ellenére megindult az MSZP-vel szimpatizáló „független” szárny visszatérése, az egyesülés előkészítése. Ez 1993-ban be is következett.⁹⁴ Az MSZDP-ben felerősödtek az MSZP-hez történő közeledést preferálók. A párt új elnökévé egy évre a független parlamenti képviselő *Király Zoltánt* választották, aki korábban a *Szociáldemokrata Néppárttal* együtt csatlakozott az újraegyesülő MSZDP-hez.

Az 1994-es választásokon azonban újabb, a négy évvel korábbinál is nagyobb kudarc érte a magyar szociáldemokráciát. Az újraegyesült MSZDP 53 egyéni jelöltet és 15 területi listát tudott indítani. Előbbiek tekintetében a párt jelöltjei az első fordulóban 32.913 szavazatot gyűjtöttek, ez az összes szavazat 0.61%-át jelentette.⁹⁵ A listás szavazáson az MSZDP összesen 51.095 szavazatot (0.94%) szerzett.⁹⁶ Az eredményekből szembetűnő, hogy a párt ismét nem érte el a parlamenti bejutáshoz szükséges, ekkor már 5%-os küszöböt. A választásokon elindult az SZDP is: két egyéni jelöltjük összesen 1197 szavazatot (0.02%) ért el.⁹⁷

Az 1994-es vereséget követően az MSZDP ismét belső konfliktusok elé nézett. Az MSZP-t preferáló szárny egyre erősödött, miközben a pártvezetést *Kapolyi László* vette át. A még a pártban tartózkodó „történelmiek” lassan átkerültek az SZDP-be, illetve az 1994. szeptember 30-án alapított *Kéthly Anna Szociáldemokrata Pártba*,⁹⁸ mivel ne kívántak szerepet vállalni a közvélemény által emlegetett posztkommunista és a szociáldemokrata politika összemosásában. A Szocialista Internacionálé azonban továbbra is csak az MSZDP-t ismerte el teljes jogú tagjaként. A regnáló MSZP-SZDSZ koalíció kormányzásának idején az MSZDP vezetése megkezdte a közeledést az MSZP, mint szociáldemokrata kormánypárt felé. Ahogy *Kapolyi* fogalmazott: „a modernizáció nem képzelhető el úgy, hogy apró nézetkülönbségekkel egy adott eszmerendszeren belül

⁹³ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 67. p.

⁹⁴ Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 319. p.

⁹⁵ <http://www.vokscentrum.hu/valaszt/valeredm.php?mszkod=112405&evvalaszt=1994&jny=hun> (2012. október 29.)

⁹⁶ <http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp> (2012. október 29.)

⁹⁷ <http://www.vokscentrum.hu/valaszt/valeredm.php?mszkod=112401&evvalaszt=1994&lvford=1&jny=hun> (2012. október 29.)

⁹⁸ <http://www.valasztas.hu/inf/partok.htm> (2012. október 29.)

megosztják egymást az erők”.⁹⁹ Az MSZDP nem zárkózott el attól, hogy ideológiailag az MSZP-től eltérő doktrínát képviseljen, így az 1998-as választásokra az MSZP „jelentéktelen függvényévé”¹⁰⁰ vált.

A szociáldemokrata értékrend az MSZP-ben és a Horn-kormányban

A Magyar Szocialista Párt 1989. október 7-én¹⁰¹ a korábbi állampárt reform kommunista szárnyának vezetésével alakult meg, egyben az MSZMP utódpartjaként. Ugyanakkor épp ez az örökség jelentett veszélyt az MSZP számára, hiszen a választók szemében a posztkommunista párt felelt a kádári rendszer hibáiért. Ez megmutatkozott az 1990-es választásokon is, így az MSZP a szociáldemokrata értékrendet követő, modern, európai baloldali arculat kialakítását jelölte ki fő céljának.¹⁰² Az MSZP önképének tisztulása azonban visszafordíthatatlan folyamatot indított el az MSZDP szempontjából: az egykori állampárt, azáltal, hogy a szociáldemokráciát jelölte meg fennmaradása reményében, egyben arra törekedett, hogy ezt a balközép vonalat egyedül képviselhesse a politikai palettán. *Berecz János*, az MSZMP KB titkára szerint: „míg a többi párt csak a pluralizmus elkerülhetetlenségét jelenti, addig az MSZDP lényegében fenyegeti az MSZMP-t”.¹⁰³ Az új szocialista-szociáldemokrata párt számára tehát az MSZDP léte nagy veszélyt jelentett.

Mint említettem, a szociáldemokrata táboron belüli torzszalkodáson, a vezetőséget körülvevő rossz tanácsadói körön túl az MSZDP-n belüli megosztottság egyik fő oka épp az MSZP-hez fűzött viszony volt. Szerintem az 1989-1990-es pártvezetés egy dolgot mindenképp helyesen tett: mégpedig azt, hogy nem működött együtt kezdetől az MSZP-vel. Ha így tett volna, akkor az MSZDP már akkor csatlósává vált volna a posztkommunista pártnak, ami a politikából való azonnali kieséssel lett volna egyenlő. Bár Révész András függetlenedő frakciója ezt hangsúlyozta, s ennek érdekében külön is váltak, az első választások előtt az MSZDP kiállt az elhatárolódás mellett – az már más kérdés, hogy az 1989-1990 utáni, további belső ellenkezés örölte föl a párt minden erejét, s nem az, hogy egységes, hiteles képet adhasson a hazai szociáldemokráciáról.

⁹⁹ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 123. p.

¹⁰⁰ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 92. p.

¹⁰¹ Bihari Mihály szerk. A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985-1991. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 148. p.

¹⁰² M. Kiss József-Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005. 352-363. p.

¹⁰³ Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000. 79. p.

Az MSZP az ellenzéki idők alatt lassan szociáldemokrata jellegű progresszív párttá vált,¹⁰⁴ miközben óvatos kapcsolódási szándékot mutatott a szociálliberális irányzatok felé. Parlamenti pártként demokratikus keretek között szilárdíthatta meg új arculatát. Miután Pozsgay Imre távozott a párt éléről, az MSZP-n belül többségbe kerültek azok, aki szorgalmazták az SZDSZ-szel való koalíció kialakításának lehetőségét. Közben a társadalom számára is világossá vált, hogy szükség van a szocialista értékekre a politikában. Az 1994-es választások után az MSZP-SZDSZ koalíció óriási többségre tett szert a parlamentben, s a kormány az MSZP dominanciájával alakulhatott meg, mindössze négy évvel az után, hogy a társadalom még elzárkózott a kommunista utódparttól.¹⁰⁵ Az arculatváltás ebből a szempontból szerintem sikeres volt.

A koalíció a *Horn-kormány* programját¹⁰⁶ a szociáldemokrata és liberális értékrend köré építette, ezzel bizalmat keltett a társadalomban. A kormány legfontosabb feladatának a gazdasági és pénzügyi válság mélyülésének megállítását, s ezzel párhuzamosan a szociális nehézségek elviselhetőbbé tételét, az igazságos munkaviszonyok kialakítását tekintette. Az MSZP, mint szociáldemokrata párt, a dolgozók érdekeit tartotta szem előtt. A Horn-kormány intézkedései kapcsán viszont az elmélet és a gyakorlat gyakran ütközött, a gazdaság élénkítésének problémája és a szociális nehézségek tovább mélyültek, a kormány pedig a *Bokros-csomag* megszorításain keresztül próbált kiutat találni.

Az MSZP-MSZDP szövetség és a 2002-2010 közötti kormányzatok

Az 1998-as választásokra az MSZP (és az SZDSZ) nagy többségből indulva, de elveszítette a társadalom bizalmát, ami a konzervatív, keresztény-nemzeti oldal hatalomátvételéhez vezetett. Az 1994-1998 közötti sikertelen baloldali politika ugyanakkor kizárta annak a lehetőségét, hogy az önálló MSZDP kiléphessen saját árnyékából. Ez az 1998-as választásokon is megmutatkozott. Az MSZDP már csak 24 egyéni jelöltet és négy területi listát indított. Az egyéni választókerületekben 11.845 szavazatot értek el (0.27%), mindössze 3504 listás szavazat mellett (0.08%).¹⁰⁷ Eközben a különböző „történelmi” szociáldemokrata irányzatokat egységesítő SZDP két egyéni jelöltje (669 szavazat, az

¹⁰⁴ Az MSZP II. kongresszusának programnyilatkozata (1990. november 11.)

<http://www.polhist.hu/regi/mszptort/index.php?fkod=324&hatid=4> (2012. október 29.)

¹⁰⁵ Vö. Bihari Mihály szerk. A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985-1991. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 147. p.

¹⁰⁶ Horn Gyula kormánya. In: Kiss Péter szerk. Magyar kormányprogramok, II. kötet 1945-2002. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 1629-1647. p.

¹⁰⁷ <http://www.valasztas.hu/ujweb/index.htm> (2012. október 29.)

összes szavazat 0,01%-a) még jelentéktelenebb eredményt ért el.¹⁰⁸ A szociáldemokrácia jelentősége egyre csökkenni látszott Magyarországon, legalábbis a hagyományosan szociáldemokrata pártokat tekintve.

A szociálliberális kormányzás idején nem valósult meg a nyugati mintájú, kiegyenlítő, harmonizáló szociális állam képe, ebből a szempontból a Horn-kormány tevékenysége nagy ellentmondásokat mutatott. Az MSZP-n belül a szociáldemokratizmus csak kiinduló, kezdetleges állapotában volt, mivel még nagyban tartott a rendszerváltás és az azt követő átmeneti időszak politikacsínálása. A piacgazdasági keretek életre hívták a társadalom szolidaritási reakcióit, de a kormányzat nem megfelelően reagálta le azokat. Pedig nem lett volna más dolguk, mint „állandó megújuláshoz segíteni a társadalom valamennyi rétegéből kiinduló reális, társadalmilag hatékony és hasznos cselekedeteket”.¹⁰⁹

2002-ben az MSZP és az MSZDP választási szövetséget kötött. A szociáldemokrata párt számára ugyanakkor itt be is zárult a kör, az MSZDP Kapolyi révén szövetségese politikájának fő támogatója lett, ezzel együtt még tovább csökkent támogatottságuk. A 2002-es választásokon négy egyéni jelölt indult MSZP-MSZDP színekben, köztük Kapolyi László is. Listát az MSZDP önállóan nem tudott indítani. Az egyéni jelöltek közül hárman is bejutottak a második fordulóba, s összesen 40.709 szavazatot gyűjtöttek (0.93%),¹¹⁰ de ez kevésnek bizonyult a parlamenti bejutáshoz. Kapolyi László az MSZP Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei listájáról bejutott az országgyűlésbe, s a szocialista frakció tagja lett. Az SZDP négy önálló jelöltje 590 szavazatot (0.01%), egy területi listája pedig 912 szavazatot (0.2%) kapott,¹¹¹ tehát nem tudott elmozdulni korábbi alacsony támogatottsági szintjéről.

Medgyessy Péter MSZP-s miniszterelnök-jelölt „jóléti rendszerváltásnak”¹¹² nevezett programja¹¹³ rokonszenvet keltett a társadalomban. Az MSZP-n belül a közös elv a szociáldemokrácia volt, annak érdekében, hogy a programot győzelemre vihesse. A választási győzelem után megkezdődött a főleg nagyarányú béremelésekre kiterjedő „100 napos program” végrehajtása, de ez a gazdaság fejlődése nélkül hamar az adósság növekedéséhez, s 2004-ben a kormány bukásához vezetett. *Gyurcsány Ferenc* irányításával

¹⁰⁸ <http://www.valasztas.hu/ujweb/index.htm> (2012. október 29.)

¹⁰⁹ Benkes Mihály: „A hiányzó szociáldemokrácia”, Magyar Hírlap (1996. október 24.)
<http://www.mbenkes.hu/Cikk4.html> (2012. október 22.)

¹¹⁰ http://www.valasztas.hu/parval2002/ve02/ve/start2_ind.htm (2012. október 29.)

¹¹¹ http://www.valasztas.hu/parval2002/ve02/ve/start2_ind.htm (2012. október 29.)

¹¹² Vitányi Iván: „A baloldal ma és holnap – Magyarország és a magyar szociáldemokrácia”, Mozgó Világ Online. (2011. október) <http://mozgovilag.com/?p=4862> (2012. október 20.)

¹¹³ A nemzeti közép, a demokratikus koalíció kormányának programja. Magyarország 2002-2006. (2002. május) <http://www.dura.hu/hirek/2002/05/kormprogr.htm> (2012. október 24.)

új szociálliberális kormány alakult, melynek feladata a következetes, modernizációs reformpolitika végrehajtása volt, a nemzetközi tendenciák (Tony Blair, Gerhard Schröder) alapján ez az adakozó jóléti rendszer helyett az öngondoskodó társadalom eszméjét jelentette. Ehhez az MSZP teljes megújulására is szükségeltetett, ami talán lehetőséget biztosíthatott volna a szociáldemokrácia előretöréséhez, de ezt elhalasztották. A kormány a 2006-os választások közelsége miatt csak részletreformokba kezdett, ami megosztottságot eredményezett (gyors reformok kontra fontolva haladás).

A 2006-os választások az MSZP a szintén megosztott SZDSZ-szel karöltve viszont újra megnyerte, miközben az MSZDP ekkor, 1989 után, de ha úgy vesszük, akkor 1945, vagy éppen 1922 óta először nem indult a választásokon. Bár Kapolyi László pártelnök az MSZP országos listájáról bejutott a parlamentbe és ismét az MSZP-frakció tagja lett, véleményem szerint a magyar szociáldemokrácia ekkorra elérte mélypontját. Még akkor is igaz ez, ha korábban leírt ellentmondások ellenére az MSZP-t szociáldemokrata pártnak tekinthetjük. Az SZDP elindult ugyan a választáson, de két egyéni jelöltje (mindössze 118 szavazat, 0.002%)¹¹⁴ gyengébben teljesített, mint azelőtt bármikor.

A szociálliberális kormány racionális programját¹¹⁵ a koalíción belül egyrészt támogatták, másrészt nem tiltakoztak szükségessége ellen. Az MSZP vezetése a belső ellentmondások feloldása érdekében ismét elővette a párt megújulásának szükségességét – ekkor merült fel annak lehetősége, hogy a Szocialista Internacionálé két tagja, az MSZP és az MSZDP végleg egyesüljön. A Kapolyi vezette párt igent mondott – esély nyílt arra, hogy új, egységes balközép párt alakuljon, amely egységesen reprezentálja a hazai demokráciát. Az egyesülés véleményem szerint gyorsan végbement volna, hiszen a két párt régóta szövetségben állt egymással, ráadásul ez élénkíthette volna a baloldali pártéletet, mindkét oldal javára. Végül az MSZP vezetése nemet mondott a kezdeményezésre.

2008-ban az MSZP és az SZDSZ közötti széthúzás mélypontján a koalíció felbomlott. A reformok legjava el sem kezdődött, a részreformok a belső ellenállás és az ellenzéki támadások miatt kudarcot vallottak. A kisebbségbe kerülő szocialista, szociáldemokrata kormány népszerűségének csökkenését a 2008-ban kitört gazdasági világválság tovább súlyosbította. *Bajnai Gordon* szakértői kormányának a hátralévő időben a helyzet javítása érdekében konszolidációs intézkedéseket kellett hoznia.

¹¹⁴ http://www.valasztas.hu/parval2006/hu/06/6_0.html (2012. október 29.)

¹¹⁵ Új Magyarország. Szabadság és szolidaritás. A Magyar Köztársaság Kormányának programja a sikeres, modern és igazságos Magyarorszáért 2006 –2010. (2006. május 30.)
http://www.varju.hu/files/varju.hu/file/Archivum/394/kormanyprogram_2006.pdf (2012. október 24.)

A 2010-es választásokig úgy jutott el a baloldal, hogy nemcsak a gazdasági és pénzügyi válsággal, hanem saját magával is meg kellett küzdenie. Az MSZP-n belül erőteljes frakciókra szakadás indult be, sokan ellenezték a korábbi kormányzatok túlzottan liberális szemléletét, ez pedig szakadáshoz vezetett. Maga az MSZDP is kiállt amellett, hogy 2010-ben önállóan kíván indulni a választásokon, 2002 után először. Ez megosztotta a baloldali szavazótábort, de az eredmények tükrében egy egységes baloldali párt sem tudta volna felvenni a versenyt a FIDESZ-szel. A választók 2010-ben a szociálliberális, majd szocialista kormányzatok tevékenységét. Szerintem ebben a helyzetben, a magyar szociáldemokrácia számára rendkívül fontos volt, hogy reprezentatív pártjuk önállóan, az MSZP-től megkülönböztetetten indulhasson a választásokon. Már csak azért is, hogy ezzel jelezze, baloldali alternatívája is van a korábbi kormányok hibáinak. Nem véletlen, hogy ebben az időben több MSZP-s politikus is átlépett az MSZDP-be. A párt 2010-ben 10 egyéni jelöltet indított és négy területi listát állított: egyéni jelöltjeik 3156 szavazatot szereztek (0.06%), a területi listákon a pártra összesen 4117 szavazatot (0.08%) adtak le.¹¹⁶ Véleményem szerint némi párhuzam észrevehető 1990-nel: a választók akkor is elutasították az MSZP-t (és a baloldalt), persze más okból, mint 2010-ben. Ennek az ideológiai elutasításnak pedig az MSZDP is ugyanúgy áldozata volt.

A 2010 utáni helyzet

2002 és 2010 között az MSZP keretein belül a szociáldemokrata értékek jelen voltak a mindennapi politikai életben, de sokkal liberálisabb megközelítésben, mint ahogy azt a nagy hagyományokkal rendelkező szociáldemokrácia képviselte volna. Az MSZDP és az MSZP szövetsége révén a szociáldemokrata párt ugyan tűzközelben volt, de nem tudta befolyásolni a baloldalra kedvezőtlen folyamatokat.

Az MSZDP és az SZDP szerepe 2010-et követően is marginális. Ez alapján megállapítható, hogy a még mindig nem egységes szociáldemokráciának túl kéne lépnie saját belső ellentmondásain, mivel energiáit épp ez az ellenkezés emészti fel. Pedig programjaik¹¹⁷¹¹⁸ rendkívül sok ponton megegyeznek, épp ezért az együttműködés lehetősége nem tűnik olyan távolinak. Mindkét párt a szabadság, igazságosság, szolidaritás

¹¹⁶ http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html (2012. október 29.)

¹¹⁷ Emberközpontú, szociálisan érzékeny modernizáció. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt programja (Tervezet) Kézirat. 2-24. p.

¹¹⁸ Szociáldemokrata Párt Rövidített Programja. <http://www.szdp.hu/index.php/program.html> (2012. október 30.)

mentén építi fel jelenleg programját, s tisztában vannak a szociáldemokrácia történelmi jelentőségével és szerepével. Mindketten kiállnak a szociális piacgazdaság és a jóléti társadalom kiépítése mellett, mindezt parlamentáris rendszerben, jogállami keretek között, az esélyegyenlőség szempontját követve. Lényegileg ugyanúgy fogalmazzák meg adópolitikai elképzeléseiket, amely mindkét pártban az állam és a gazdaság folyamatos működését és versenyképességét célozza meg. Az oktatási és kulturális politika szintén sarkalatos pont mindkét párt számára. Szociálpolitikai céljai között az MSZDP és az SZDP is kiáll az elfogadható szintű szociális biztonság garantálása és a társadalom leszakadó rétegeinek szociális védelme mellett, a szolidaritás elve alapján.

Elmondható tehát, hogy a lényegi pontok rendre megegyeznek a két párt koncepciójában. A fent kiemelt programpontok jól mutatják, hogy mindkét párt tisztában van a modern piacgazdasági rendszer szociális stabilizálásnak szükségességével. Az 1948 előtti, egységes szociáldemokrácia legfőbb feladata a munkásmozgalom érdekeinek képviselése, az egyenlőtlenségek leküzdése volt. A kapitalista rendszer ennél plurálisabb, bővebb programot követel meg a szociáldemokrata pártoktól: a magyar szociáldemokrácia viszont tisztában van azzal, mit jelent ez, ez jól látszik az előbbiekből.

Az MSZDP 2011-es programtervezetében azt is megfogalmazza, hogy a baloldali érzelmű emberek elbizonytalanodtak, a baloldal megosztott. A személyes ellentétek miatt megosztott szociáldemokráciának ugyanakkor mind egymással, mind az MSZP-vel a megegyezésre kellene törekednie. Véleményem szerint is ebben rejlik a baloldal kitörésének lehetősége. Amint sikerül legyőzni az ellentéteket, s túljutni a 2010 környékén tetőző morális válságon, Magyarországon létrejöhet egy laza szociáldemokrata konföderáció. Ebben nagy jelentőséget tulajdonítanak az MSZP esetleges szociáldemokratizálódásának, de a folyamat várhatóan nem rövidtávú, s újabb belső vitákkal tarkított lesz. Az MSZP arculatváltási szándéka ily módon keretbe foglalja az elmúlt 22 év szocialista-szociáldemokrata hagyományát, hiszen 1989 után is más irányultság felé kellett lépniük, ez akkor is a szociáldemokrácia volt.

A baloldali más szereplői manapság

A szociáldemokrata közös nevező kialakítása érdekében a mai magyar baloldal palettájának más szereplőit is vizsgálni kell.

Az MSZP kapcsán említettem már a kormányváltástól kezdődő szakadási folyamatokat: ennek kapcsán jött létre a *Szociális Unió* és a *Demokratikus Koalíció* is. Előbbi 2010-től

önálló párt. Rendkívül plurális összetételéből eredően programját a liberális nemzeti és szociáldemokrata, valamint tágabb értelemben az európai és a magyar értékrend összhangja köré építi, a gazdasági válságra válaszul új szociális hálót képzelnek el a piacgazdaságon belül.¹¹⁹ A Demokratikus Koalíció 2011 októberében vált külön az MSZP-től. A pártprogram¹²⁰ szintén összetett, keveredik benne a globális liberális és a szociáldemokrata értékrend, de többségük szociálisan kevésbé érzékeny piacgazdaságot képzel el. E két párt az MSZP-t jellemző belső viták két végleteként jött létre, különválásuk a 2010 utáni baloldali fragmentáció jellegzetes pontja.

A radikálisabb szociáldemokrata értékrend kapcsán megemlíthető a *Zöld Baloldal* és a *Munkáspárt 2006* tevékenysége. A Zöld Baloldal 2009-től jelent konföderatív kooperációt a Zöld Baloldal, a Zöld Demokraták és a Zöldek Szövetsége között, ezzel több baloldali értékrend is megjelenik koncepciójukban.¹²¹ Autentikus marxista szerveződésként kiállnak a dolgozók jogainak védelméért, közösségi öngazgatást hirdetnek, emellett a kisebbségek védelme és a szociális kérdések szerepelnek kiemelt helyen a Zöld Baloldal programjában. A párt a 2010-es országgyűlési választásokon két egyéni jelöltet is indított.¹²² Ügyvezető elnökük *Trasciatti Attila*. A Munkáspárt 2006¹²³ marxista párt, amely alapelveiben túlmutat a klasszikus szociáldemokrata értékrenden, emellett a Zöld Baloddallal és az *Európai Baloldali Párttal* is együttműködik. Jelenlegi elnöke *Vajnai Attila*. A kapitalista rendszert közösségi rendszerrel váltanák fel, a párt a társadalmi egyenlőség támogatója, a kizsákmányolást teljes mértékben elítéli, s luxusadókat vezetne be. 2006-ban önállóan öt egyéni képviselőt és egy területi listát indítottak,¹²⁴ 2010-ben a Zöld Baloldal színeiben vettek részt a választásokon.

Az imént említett szervezetek rövid szerepeltetése remélhetően hozzájárult ahhoz, hogy átlássuk, a mai magyar baloldal rendkívül megosztott, de sok a közös pont, s hogy a szociáldemokráciához kapcsolódó értékek valamennyi kis pártban megjelennek. Ennek kapcsán, a lehetséges baloldali összefogás vizsgálatához a dolgozat összegzésében még visszatérek.

¹¹⁹ A Szociális Unió Elnöki programja. (2012) <http://www.szocialisunio.hu/index.php/elnoeki-program> (2012. október 30.)

¹²⁰ Alapvetés a Demokratikus Koalíció programalkotásához <http://program.demokratikuskoalicio.hu> (2012. október 30.)

¹²¹ Tamás Gáspár Miklós: „Elveink” (2010. május 12.) http://zoldbaloldal.joomlaportal.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=57&Itemid=68 (2012. október 30.)

¹²² http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html (2012. október 29.)

¹²³ A párt jellemzésekor a Függelékben található, Vajnai Attilával készített interjú szolgált alapul.

¹²⁴ http://www.valasztas.hu/parval2006/hu/06/6_0.html (2012. október 29.)

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat alapvető célja volt, hogy a mai magyar szociáldemokrácia helyzetét saját története, valamint a szociáldemokrata eszmerendszer fejlődése és nemzetközi kitekintés alapján vizsgálja meg. Szinte valamennyi fejezet végén maradtak nyitott kérdések: például, hogy képes lehet-e a szociáldemokrácia megújulni, vagy, hogy tudja-e rendezni sorait a balközép Európa különböző országaiban. De, amely kérdés a dolgozat szempontjából a legfontosabb: meg tudja-e találni saját helyét a magyar szociáldemokrácia egy nagy baloldali együttműködés alapjaként?

Azt hiszem, a dolgozat fő irányvonala tekintetében ez utóbbi kérdés megválaszolása a legrelevánsabb, erre a korábbiakban is ígéretet tettem. De, előbb szeretnék még néhány aktualitást említeni az európai szociáldemokráciával kapcsolatban is, annak érdekében, hogy a lehetséges magyar baloldali összefogás és visszatérés kapcsán nemzetközi példákat is felállíthassak.

Vegyük elsőként Franciaországot. Az Európai Unió egyik legnagyobb országában és gazdaságában 2012 májusa óta - tizenhét év eltelte után - újra szocialista elnök áll a végrehajtói hatalom élén. A szocialisták emellett a szenátusban is abszolút többségben vannak. A francia szocialista párt *François Hollande* elnök vezetésével leginkább a nagyvállalatok, a bankok és a gazdagabb réteg adóinak emelésére, a nyugdíjkorhatár csökkentésére és a fiatalok foglalkoztatásának támogatására építi politikáját. A megszorító politika emellett nem túl népszerű, ami miatt gyakoriak a tömegmegmozdulások Franciaországban. Mindenesetre az, hogy Európa egyik legbefolyásosabb hatalmának élén szocialista elnök áll a jelenlegi, válságos időkben, szerintem árulkodó tényező.

A francia példa után még két európai országot emelnék ki, régiós közelségük miatt. *Csehországban* 2012 októberében tartottak választásokat, igaz, csak részleges szenátusi és önkormányzati szinten. A szociáldemokrata párt főlénye viszont kiemelkedő volt, a szenátusi mandátumok megszerzése nagy fegyvertényt jelent az egyre kisebb befolyással rendelkező polgári párti kormánykoalíció számára. *Szlovákiában* a 2012 tavaszán tartott, előrehozott parlamenti választásokon a *Robert Fico* vezette *Irány - Szociáldemokrácia (SMER)* korábban nem látott sikert követően, abszolút többséget szerzett a parlamentben. Ez akkor is számottevő eredmény közvetlen szomszédunkban, ha nagy szerepet játszott benne a jobboldali pártok korábbi kudarcos politikája.

Úgy gondolom, az iménti példák rövid megemlézése azt mutatja, hogy a baloldalnak, s azon belül a szociáldemokráciának továbbra is van mozgástere Európában. Persze kérdés,

hogy mindez a konzervatív oldalból való kiábrándulás, vagy a baloldal saját érdeme. Ha utóbbi okot vesszük alapul, akkor valóban releváns lehet a szociáldemokrácia megújulását emlegetni, de ez a téma sokkal összetettebb ennél.

Magyarország vonatkozásában, az előző részben már taglaltam az MSZP 2010-es választási vereségét és az ezt követő fragmentációját. A baloldal széttagoaltsága, mely az MSZP-ből indult ki és mára megszilárdulni látszik, jelentős mértékben hátráltatja az előrelépést. Itt köszön vissza a szociáldemokrácia világszerte tapasztalható útkeresése, valamint az, hogy milyen eltérő válaszokat lehet adni a megreformálással kapcsolatos kérdésekre: az eltérő nézőpontok inkább pártszakadáshoz, mint egységesüléshez vezetnek. 1989 után a magyar baloldal legnagyobb szereplője az MSZP, s az egész hazai szociáldemokrácia tekintetében fontos, hogy milyen irányban rendezi sorait a Szocialista Párt. Hipotézisem megválaszolása azonban ezzel még nem teljes körű.

Többször említettem a korábbiakban a 2008 óta tartó gazdasági világválság jelentőségét a szociáldemokrácia megújulásában. Számomra a kutatás után is evidens, hogy súlyos válságok idején, amikor a társadalom mind jobban szétszakadni látszik, az elszegényedő, lemaradó rétegek egyre nagyobb szolidaritásra szorulnak. A jóléti államok elmélyülő válsága megkérdőjelezi a szociális piacgazdaság működését, de ez nem lehet elég ok arra, hogy a szociális hálót és a legalapvetőbb jóléti vívmányokat kivonjuk a gazdaság irányításából, miközben a felső rétegek ugyanúgy megtalálják saját hasznukat.

Egyre nagyobb szolidaritásra és egyre következetesebb, igazságosabb gazdaságirányításra van szükség manapság. A társadalom igényli azt a szociális biztonságot, amelyet a jóléti államok korábban már megteremtettek. Még ha ez, a szociális államokhoz fűződő ideál képe gyengül is, nem lehet kizárólag a neoliberalizmus eszméinek engedni. Az ideológiai kérdések megválaszolása viszont nem az én kötelességem. A dolgozatban nem is törekedtem erre, ezek a kérdések továbbra is nyitva állnak. Mindezzel a mai magyar szociáldemokrácia mozgásterének lehetséges irányait próbáltam fejtegetni.

Végül tehát, szeretném megfogalmazni a lehetséges baloldali kooperációval kapcsolatos következtetéseimet. Már megállapítottam, hogy az MSZP jelenleg a magyar baloldal legnagyobb szereplője. Ugyanakkor a kutatás bebizonyította, hogy nem kizárólagos a helyük a szociáldemokrata ideologizálás palettáján, mivel történelmi hagyományai alapján, az 1948-ig egységes szociáldemokrata párt továbbra is létezik, csak több részre szakadva. Magyarországon tehát nincs egységes szociáldemokrata párt, de jelen van a szociáldemokrácia az MSZP-n kívül, igaz, politikailag szinte kimutathatatlan teljesítménnyel.

Ami az együttműködési lehetőségeket illeti: az MSZP-n, az MSZDP-n és az SZDP-n kívül említettem más, kisebb baloldali pártokat, melyek nézeteiben rendre szerepet kapnak a szociáldemokrata értékek. Probléma viszont, hogy az együttműködés lehetőségei több szempontból is gátolva vannak, leginkább személyes nézetkülönbségek terén. Mégis léteznek már baloldali összefogások. A radikális baloldali pártok között már létrejött egy konföderatív kooperáció, amely 2009-től Zöld Baloldal néven szerepel. A *Baloldali Kerekasztal a Változásért* kezdeményezés szintén a közelmúltban alakult együttműködés, amely szintén baloldali pártokat, szervezeteket tömörít. Ebben kifejezetten az MSZDP képviseli a főszerepet, hogy a csatlakozók támogassák a szociáldemokrata pártot stratégia célkitűzései elérésében. 2012 októberétől *Együtt 2014* néven választási mozgalom indult a *Szolidaritás Mozgalom*, a *Milla* és a *Haza és Haladás* baloldali szervezetek között. Az ún. politikai közép koncepciójában a haza, a haladás, a szolidaritás, a demokrácia és a nemzetközi elkötelezettség jelszavai szerepelnek.

Ezek mind, már létező, működő baloldali együttműködések. Ez azt mutatja, hogy a sok kis szervezet és párt között igenis lehetséges a közös hang megtalálása. A hazai baloldal morális válsága azonban továbbra is tart, mely leginkább az MSZP korábbi kudarcos politikájához köthető. Ez nagy hátráltató tényező a további együttműködések és a szociáldemokrácia előretörése terén, ami nemcsak a közelgő választások tekintetében hátrány a magyar szociáldemokráciának. Úgy vélem, a szociáldemokrácia helyzetének vizsgálata után, a jövőbe tekintés kapcsán, nem feltétlenül a következő választási szereplés kimenetelei relevánsak. A szociáldemokrácia hazai szereplőinek közeledése, majd ezt követően az eszme megerősödése inkább morális szempontból nagy feladat.

A konklúzióban már volt róla szó, hogy egy jól működő szociáldemokrácia szerepe a gazdasági válság elmélyülésekor rendkívül fontos. Az MSZP, mint legnagyobb baloldali tényező, túl kell lépjen belső válságain, meg kell akadályoznia szakadási folyamatait, de ez szerintem csak egységes, megreformált, ténylegesen a szociáldemokráciára épülő pártprogram kialakítása után lehetséges. Ezt magának az egész baloldalnak is fel kéne ismernie, tovább kellene erősíteni az MSZP-vel kiépíthető konföderációs együttműködések potenciálját. Ha ez adottá válik, akkor erős, a legfontosabb szociáldemokrata alapértékek mellett kiálló alternatívát képezhetnek a konzervatív oldallal szemben. A folyamat végül elvezethet oda, hogy a nagy múltú MSZDP befolyása és ereje is újra felerősödjön. Véleményem szerint, a mai magyar szociáldemokrácia a nagy elődöktől örökölt párt keretében válhatna újra a magyar baloldal vezető eszmerendszerévé.

FÜGGELÉK

Az alábbiakban hat, különböző baloldali személyiséggel készített interjút közölnék. Ezzel kívántam kutatásomat színesebbé és plurálisabbá tenni, hiszen az elhangzottak további kutatási lehetőségeket is biztosítottak számomra. Az interjúk lehetőség szerint teljes szövege megosztásra kerül, amely a szociáldemokrácia 1989 utáni kutatásának szempontjából releváns lehet.

Igyekeztem a baloldal teljes spektrumát felkeresni és megszólaltatni a tárgykörben, hogy a „történelmi” szociáldemokrata pártoktól kezdve egészen a modern (pl. zöld) szempontokat követő baloldali pártokig minden aspektus több nézőpontból kerülhessen felszínre. Természetesen nemcsak konkrét pártok személyiségeit kerestem fel, próbáltam a kutatási területnek filozófiai háttérrel is adni, ezt a második interjú példázza majd. Úgy gondolom, a kutatási célt maximálisan elértem, s közben további tapasztalatokat is szereztem, amelyek segítettek a szociáldemokrácia mai helyzetének tárgyalásában.

A következőkben tehát ezeket az interjúkat közölném.

1.

Interjú Sós Tamással,

a Magyar Szocialista Párt országgyűlési képviselőjével és Hevesi Megyei Területi Szövetségének elnökével.

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

A Magyar Szocialista Párt egy, a rendszerváltáskor született, a szociáldemokrata értékeket magáénak valló párt. Tulajdonképpen azok a változások, amik a rendszerváltáskor történtek, a munkavállalókat rendkívül hátrányosan érintették. Ebben a kérdésben számos komoly kezdeményezést tettünk, illetve, amikor kormányon voltunk, akkor olyan típusú intézkedéseket hoztunk, amelyekkel a munkavállalókat, vagy a leendő munkavállalókat (pl. a szakmunkás tanulókat) is, igyekeztünk helyzetbe hozni. Valamint,

egy olyan szociális intézkedéssorozatot kialakítani, amelyek a különböző jóléti juttatásokat igyekeztek megteremteni a társadalom teherbíró képességében megfelelően. Nagyon nagy problémája ennek a mostani időszaknak, hogy a társadalom tagjai között széles a szakadék, nyílik az olló, egyre több a szegény, a szegényebb, a középréteg rendkívül vékony és egy szűk réteg van, aki tehetősebb. Az említett értékek mind-mind megfogalmazódnak a párt értékrendjében. Magát a kapitalista rendszert, vagyis a polgári társadalom alapját elfogadja a párt. Az európai integrációnak elkötelezettje, gyakorlatilag az uniós tagság előkészítésében is jelentős volt a szocialista párt szerepe, s utána is. A szociális piacgazdaság támogatása kapcsán olyan típusú elemek jelennek meg, amiket a mostani kormány megszüntetett, pl. a szociális szövetkezetek.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokraciának?

Ma már történelmietlen erről beszélni, abban az értelemben, hogy „mi lett volna, ha”, de biztos, hogy érdemes lett volna néhány dolgot végiggondolni. Az akkori Antall-kormány szerintem egy jó konstrukció volt, bár hozzá kell tenni, hogy nem volt elitváltás, ezt szóvá is teszik. Én azt is hozzáteszem egy másik aspektusból, hogy egy országnak egy szakembergárdája van, előnyökkel és hátrányokkal. Biztos, hogy vannak lezáratlan kérdések, amiket folyamatosan felmelegítenek. A ma regnáló hatalom az új Alaptörvénnyel gyakorlatilag annulálni akarja az akkori alkotmányt, s politikai tőkét akar kovácsolni abból, hogy akkoriban nem ment végbe a rendszerváltás.

A szociáldemokrácia akkor is a dolgozók, a leendő munkavállalók érdekeit tartotta szem előtt, bár vannak, akik azt mondják, hogy az akkori kormánynak nagyobb figyelmet kellett volna szentelni a gazdaság élénkítésére. Ilyenkor sok esetben az elmélet és a gyakorlat hadakozik egymással. Ami tehát alapvető társadalompolitikai kérdés, hogy a szociális kérdések, illetve a gazdaság élénkítésének az aránya milyen lehetett volna. Erről lehetne ma már meditálni, de ezen már úgy gondolom, túl vagyunk.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

Úgy hiszem, nagy változást nem lehet kiragadni az európai tendenciákból. Vannak időszakok, mikor több országban jelen vannak a szociáldemokrata kormányok, van, amikor kevésbé, jelenleg ugye ez utóbbi érvényesül. Az elmúlt 22 évben három

alkalommal volt Magyarországon szociáldemokrata kormány, liberálisokkal koalícióban, vagy önállóan. Azt gondolom, hogy az ország teherbíró képességének megfelelően mindig napirenden volt a munkások, a munkavállalók érdekeinek a képviselése. Meghatározóak voltak a szociáldemokrata-liberális időszakok, amikor a liberális elvek is megjelentek, de biztosan voltak olyan dolgok, amiket lehetett volna másként is csinálni. Ugyanakkor a szociáldemokráciánál, a munkavállalóknál olyan típusú intézkedések is fölmerülnek, mint a társadalmi mobilitásnak a kérdése, ez a szocialista párt kormányzása idején mindig is előtérben volt. Ezt a mai kormány leredukálta, mert szinte röghöz kötöttség valósul meg bizonyos társadalmi rétegeknél. Vannak, akik a társadalom peremére kerülnek, s rendkívül sokan vannak szegénységben, mélyszegénységben.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

Úgy gondolom, hogy az, ami ma történik, tele van ellentmondással. Azt hiszem, hogy a hatalom koncentrálásával, a centrális előtérrel jelentős visszalépés történt ebben az országban az elmúlt két évben. Például az, hogy jövőre 300 ezer ember lesz közmunkán, beismerése annak, hogy itt nem lesz gazdaságélénkítés, nem tudnak foglalkoztatás bővítést tenni, ez előre látszik. Én ugye szakképzéssel foglalkozom, s ott az is látszik, hogy a deklaráció és a valóság más, mert azt mondják, hogy a gyakorlati képzést előtérbe helyezik, ugyanakkor leredukálják az elméleti képzést. Azt mondják, hogy duális szakképzés van, ez deklarációk szintjén igaz, de ebben én nem hiszek, hiszen ma a cégek 98%-a nem foglalkozik szakmunkástanulók képzésével, mert nincsenek ösztönözve erre, nem olyan az adórendszer, stb.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

Egyrészt úgy gondolom, hogy ennek oka a nyugati és skandináv országoknak a fejlettsége, másrészt nálunk egy bizonyos fokú megkésettség van a polgári társadalom kialakulásában. Röviden tehát, ezek az országok jóval előrébb tartanak bizonyos kérdésekben. Az Európai Unióval való viszony kapcsán, nos, az nem használ egy országnak, hogy annak vezetése és bizonyos szélsőjobboldali erők EU-szkepticizmust

sugallnak. Ebből adódóan nem lehet csodálkozni, ha ez a lakosság körében is jelentősen lecsapódik. Ugyanakkor, azokat a társadalmi problémákat, amik ebben az országban akár Trianon óta jelen vannak, csak egy ilyen típusú megoldással lehetne kezelni, a viszonylagos elmaradottságot is csak EU-s támogatási rendszerrel lehet megoldani. Az pedig, hogy a „keleti szél” mit fog hozni, az szerintem külön történet, s tele van ellentmondásokkal. Magyarország történelmileg is mindig Németország köréhez tartozott, a németekkel bonyolította gazdasága jelentős részét, tehát ilyen értelemben az a kulcskérdés, hogy a németekkel milyen a gazdasági kapcsolat. Ráadásul, ma a német cégek meghatározóak itthon, pl. a 306 ezer lakosú Heves megyét hat cég viszi, itt is a németek a dominánsak.

Közgazdasági kérdés: hogy ítéli meg a piacgazdaságot?

Úgy gondolom, hogy a közgazdasági kérdések olyan dolgok, amik a törvényszerűségeket vagy figyelembe veszik, vagy nem, akkor is működnek. Itt nem lehet ezeket nem figyelembe venni. Sajnos úgy tűnik, hogy a kormány jelenleg eljárászik az IMF-fel, pedig mind rájuk, mind az EU-ra erőteljesen rá vagyunk utalva. Ráadásul mindaz, ami most történik, hatalmas károkat okoz. Az is, hogy rövid távú érdekek kerülnek előtérbe, jelentős mértékű pénzkivonás van az országban, és nem is feltétlenül külföldre megy a pénz, hanem nem kerül be a belső rendszerbe.

Milyennek látja a szakszervezetek mai helyzetét?

A rendszerváltáskor szétverték a szakszervezeteket, ezek azóta sem találtak magukra. Nagy gondnak tartom, hogy sok szakszervezet van, de nincs közöttük összefogás. Erre a regnáló hatalom rá is játszik, összeugrasztja őket. Úgy gondolom tehát, nagy szükség lenne az összefogásukra. A munkáltatónak és a hatalmi elitnek is érdeke, hogy a munkások jól érezzék magukat munkahelyeiken, ebből adódóan bizonyos juttatásokat kapjanak, mert ez a társadalom stabilitása szempontjából is elengedhetetlen. Erre vannak jó példák Nyugat-Európában. Ahol erős szakszervezetek vannak, ott sokkal stabilabb a gazdaság. Itt is vannak olyan cégek, mondjuk egy erőmű, egy bánya, vagy bizonyos ágazatok, ahol erősek a szakszervezetek. Mondok egy példát: a hatvani Boschnál, ahol német vezető van, erős a szakszervezeti összetartás, itt jelenleg kb. 3500 ember dolgozik.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

Sok mindent másképp kell csinálni, újjá kell építeni. Indokolt lenne egy széleskörű mozgalmi jelleget kialakítani, magára a választásokra is, de a lehetőségek, a mozgástér megtalálása egy rendkívül keskeny palló lesz. Az, ami most történik, az sok területen elfogadhatatlan, mert nagyon nagyok a különbségek az országban, bizonyos rétegeknek esélyük sem lesz a felemelkedésre. Politikát csinálnak a mélyszegénységben élőkől, akik egyéni utakat keresnek, s nem ismerik föl, hogy kollektíve is fel lehetne lépni – ezt használja ki a regnáló hatalom, a mozgástereket csökkenti. Ez viszont, rendkívül komoly veszélyeket hordoz magában. Azok, akik most élnek, azoknak most kell boldogulni. A helyes arányoknak a megtalálása nagyon fontos.

Ön szerint létrejöhet-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokraciának?

Úgy gondolom, a kisebb szociáldemokrata pártok csak papíron léteznek jelenleg, nem képeznek számottevő erőt, csak a Magyar Szocialista Párt emelkedik ki. Mi vagyunk, akik sok szempontból együttműködünk más európai szociáldemokrata pártokkal, leginkább a németekkel, vagy az osztrákokkal. Azzal egyet értek, hogy széleskörű baloldali összefogásra lenne szükség, ez elengedhetetlen a baloldal számára.

2.

Interjú Loppert Csabával,

történésszel és filozófussal, a Kéthly Anna Egyesület elnökével.

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

Történelemmel és filozófiával foglalkozó ember vagyok, soha nem akartam politikus lenni. Némi személyes kapcsolataim vannak a „Történelmi” Szociáldemokrata Párt tagjaival, de a pártéletben nem veszek részt. A párt ügyeivel kapcsolatos kérdések megválaszolására nem vagyok felhatalmazva. Vélemény szerint, a valós szociáldemokrata értékek a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás, vagy a svéd irodalomban a demokrácia, a jogállamiság és az egyenlőség is szerepel. A blairizmus az egyenlőséget az esélyegyenlőség fogalmával cserélte ki. Szerintem hiányzik innen pár fontos érték, s a

sorrend sem mindegy. A felsoroltak mindig is a szociáldemokrata eszközrendszerhez tartoztak, de hiányolom a kérdésből a személyes szabadságot, ami mindig központban volt az egyetemes, titkos, általános választójoggal együtt, utóbbit a szociáldemokraták harcoltak ki szerte Európában.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokráciának?

Két dolgot is lehet érteni ez alatt: diktatúrából demokráciába mentünk át, illetve szocializmusból kapitalizmusba. A többpártrendszer, a jogállam megvalósult, azóta is megvan. Én rendszerváltásnak gondolom 1989-et, persze különböző demokratikus deficitek vannak.

Külön érdekes, hogyan alakultak akkoriban a szociáldemokrata táboron belüli frakciók. Pl. Franciaországban a baloldal differenciálódott, rendkívül széles spektrum alakult ki, tudják egymásról, hogy milyen összetett a baloldal, igazi pluralizmus van. Nálunk nem ez volt, nálunk a baloldali egységet meg kellett őrizni, igaz ez a mai napig is. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt újjáalakulása utáni vezetősége Petrasovits Annával az élen megpróbálta egyesíteni a három nagy tábor: az egykori állampárti frakciót, a „történelmi” irányzatot és saját pártját. Az lett volna a feladat, hogy pillanatok alatt barátságot és közös platformot teremtsen azok között, akik vezetői voltak a kommunista rezsimnek, s akik megszenvedték azt. Ez eleve lehetetlen vállalkozás volt, a konfliktusok napirenden voltak, ez a sajtóba is kiment, elkezdődött a háborúskodás, végül három külön párt jött létre.

Érdemes nézni a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1990-es pártprogramját. Kimondtuk, hogy nem szabad mindent, azonnal privatizálni, hanem csak szépen lassan. E helyett mit mondott a Szabad Demokraták Szövetsége? Azt mondták, hogy nem kell kísérletezgetni, Nyugaton már mindent kipróbáltak, van egy bevált modell. Azoknak a kezébe kell adni minél gyorsabban mindent, akik azt működtetni tudják.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

A fő probléma, de ez nem csak hazai probléma, hanem világszerte jelen van, hogy az utóbbi húsz év a neoliberais utópiának a húsz éve volt, ennek a 2008-as válság tett pontot a végére. Azt elmúlt húsz évben ebből az utópiából az adóparadicsomokat látjuk, ami

sajnos kevesek paradicsoma. A nyugati világban a neoliberális utópia, a maga jobb és baloldali formájában szinte letörölte a szinterről a klasszikus szociáldemokrata modellt. A svédek megtalálták az alkalmazkodás lehetőségét anélkül, hogy letértek volna a szociáldemokrácia útjáról.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

Ez több mint politika, erről nem szeretnék beszélni.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

Ezt a kérdést tartom a legfontosabbnak. Az a véleményem, s ezzel nem vagyok egyedül, hogy a skandináv modell volt az, ami igazán sikeres modell volt. Az északi népek intellektuálisan és érzelmileg is fejlettebbek, mint a déliek, nagyobb az összefogás, tudják, hogy szükség van a nemzeti szolidaritásra. A svédek dolgoztak ki az 1920-as években egy olyan szociáldemokrata modellt, amely tömegpárti, a szakszervezeti együttműködésre és a munkáltatókkal való tárgyalásokra épít, a nemzetközi együttműködések és egyéni szabadságok is fontosak. A második világháború után ez átjutott Németországba, ami a svéd-német kapcsolatok következménye volt, szinte importálták a németek a skandináv modellt, így terjedt ez aztán tovább. A korábbi német és osztrák modell zsákutcás modell voltak, az 1930-as évek más szociáldemokráciáinak megvoltak a maguk hibái. Nem volt meg a munkások és az értelmiség közötti harmonikus kapcsolat, ez kulcsmomentum, ha nincs meg, akkor van zsákutca. A svédeknél ez megvolt, ezért voltak sikeresek.

Az európai integrációt nagyon támogatom. Hiszem azt, hogy nemzetállamok Európai Uniójára van szükség. A nemzetállami keretnek meg kell maradni, de nem a magányos utakat kell követni, az európai szolidaritás rendkívül fontos. A konvergencia viszont nem valósítható meg az euró jelenlegi formájában, akármilyen bankfelügyeletet állítanak fel. Az alapvető kérdés, hogy a kultúra felől kellene közelíteni a népek egyesítéséhez. Sajnos nagyon kedvezőtlen tendenciákat látok, a népek kezdik utálni egymást, ennek oka az, hogy

a német modellt, föderatív intézményi rendszerüket kellett követni. Jogi, gazdasági alapon épül az egész, ugyanakkor a kulturális közeledés „maradék elven” működik.

Közgazdasági kérdés: hogy ítéli meg a piacgazdaságot?

Nem tartom érdemesnek a vitát arról, hogy kapitalizmus vagy szocializmus rendszerében gondolkozunk-e, mert mindkettő egy skála szélsőértéke. Azt bebizonyította a történelem, hogy egyértelmű megoldás nincs, valamilyen harmadik út, középút lenne szükséges a termelőeszközök társadalmasításával, ebben Tony Blairnek és az angliai Munkáspártnak igaza volt. Véleményem szerint semmi újat nem talált Blair, erre a svédek már korábban rájöttek, s jutottak el a vegyes gazdaságig.

A szociális piacgazdaság egészen más, mint ahogy mi azt felfogjuk. A korábbi, produktivista piacgazdálkodás azt jelenti, hogy első a verseny, ehhez kell szociális intézményrendszert illeszteni. Tehát ez messze nem az, mint ami főleg Skandináviában van, hogy először van a társadalom, majd a gazdaság. A gazdaságra lehet azt mondani, hogy ott legyen verseny, de a társadalom egy külön rend és megvan a maga önállósága, a piacot vissza kell illeszteni a társadalomba. Szociális piacgazdaság lehet, de piaci társadalom nem, a társadalomra nem szabad kiterjeszteni a piac uralmát.

Itthon az a vélemény, az angolszász modellhez igazodva, hogy nem kell a skandináv túladóztatás, az a jó, amikor nem szívja el az állam a vállalkozások elől a levegőt. Az egésznek az lett a vége, hogy nézzük meg, milyen a foglalkoztatottság szintje Magyarországon. Ez az angolszász modell az angolszászoknak nagyon jól bevált, mi azonban „kiszáradtunk”, elfogyott a pénzünk.

Milyennek látja a szakszervezetek mai helyzetét?

Az egész elmúlt húsz évre jellemző volt, hogy a szakszervezetek pártérdekeket követtek mindvégig, széthúzás, korrupció terjedt el. Nagyon lejáratódott a régi szakszervezeti mozgalom. Külön kérdés a munkások kiszolgáltatottsága, a kisemberek abszolút kiszolgáltatott helyzetben vannak. Ennek megoldásához csak egy szociáldemokrata párt születésén keresztül vezethet az út.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

A posztkommunista országok posztkommunista pártjainak erősen megkérdőjelezhető stílusa az, ami a baloldalt egyre jobban befolyásolja egész Európában, s nem a régi

szociáldemokrata értékek érvényesülnek. Azok őrzik a pozíciójukat, s azok látszanak erősödni, akik ezt az egészet elrontották. Azok tűntek el elsőként, akik a rendszerváltáskor kockáztattak, a régi nómenklatúra irányít mindent és megint ők erősödnek, de ők sosem fognak új, hiteles szociáldemokráciát kialakítani Magyarországon, pedig arra lenne szükség.

Ön szerint létrejöhet-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokráciának?

A Magyar Szocialista Párt nevű, nagy baloldali párt a baloldali szociáldemokrata irányzatot is magába foglalja, de rendkívül széles a paletta. A gondolkodásmód eltérő alakulása az érdekes, de távol tartanám magam ettől a kérdéstől, a baloldali összefogással kapcsolatban nem tudok semmit sem mondani.

3.

Interjú Bazsai Ferencel,

a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tiszteletbeli elnökével.

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

Nézze: a szociáldemokratának a célja az volt, hogy a munkásosztály, vagyis a dolgozó emberek érdekeit védje. Mi az ipari forradalomtól kezdve az ipari és gyári dolgozókat, a bérből élőket, gazdasági és politikai érdekeiket védtük. A párt arról jellegzetes, hogy erkölcsét és formáját mindig megtartotta, a szociáldemokraták egymást és a rászoruló embereket megvédték. Ez a folyamat addig tartott, s addig volt súlya a pártunknak, amíg munkásosztály volt. Jelenleg nincs ipar, ha nincs ipar, nincs munkára szükség, és ha nincs munkaerő, nincs adó. Nincs munkahely, és ez sajnos fokozatosan romlik. Legfontosabb lenne megbékélni a tőkével. Minden alku ellenére nem lenne szabad feladni azt a fázist, amiből a munkásosztály helyzete biztosítható. A szociálisan érzékeny embereknek ki kéne vívnia azt, hogy a kormány sérthetetlen legyen, de ha a kormány negatív volna, akkor le kell váltani. A magyar ember segítőkész, benne van a tisztesség, de az érdek

megváltoztatja az emberek véleményét, a jó emberből is gonosz lesz, mert nem tud mit csinálni.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokráciának?

A szociáldemokrata párt egy kézben volt. Ez az uralmon lévő, többségben maradó MSZP-vel nem akart ujjat húzni, hanem megegyeztünk velük, ami nem volt szerencsés. 1989-ben az MSZP-ből nagyon sokan jöttek át hozzánk, lényegében pont a változások miatt. Nagyon sok korrekt ember kereste meg akkor a pártunkat. A rendszerváltást viszont nem így képzeltük el. A csalódás abból következett, hogy lényegében az a szemlélet, ami a szociáldemokráciát uralta, eltűnt, nem volt, aki azt végrehajtja. Abban az időszakban a szociáldemokráciának nagyon nehéz volt a helyzete, nem volt bázisunk. Nekünk csak akkor van támogatottságunk, ha a munkás dolgozik. A rendszerváltás után szerettünk volna szociáldemokrata parlamenti frakciót állítani, hogy mindaz, amit a kormány hibásan, a dolgozók ellen tesz, korrigálni tudjuk.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

1989-től az MSZDP rossz politikát folytatott. Ha jó tanácsadója van az akkori elnök asszonynak, akkor egészen másképp alakult volna a helyzet. De, szerencsétlen módon olyan emberekkel vette körül magukat, hogy én is ámulva figyeltem, mi történik. Ez egy új, negatív jelenség volt. A propagandánk is hibákat követtek el. Tehát, volt egy „beépített leépítés”, amelynek az volt a következménye, hogy nagyon sok régi seb szakadt fel. Az első választás óriási veszteség volt, pedig a pártunk naggyá lehetett volna. Ez volt az a párt, ami mindig a liberalizmussal szemben, a szociális elveket vallotta, de gond volt a kivitelezéssel, és voltak beépített emberek, akik rongálták a pártot, rossz tanácsot adtak, szinte szándékosan. Másrészt, a párt városi párt, vidéken nincs jelen, mert másképpen néz ki egy városi gyárüzemi dolgozó és egy vidéki gazda. Jelenleg megvagyunk, de vegetálunk, napról-napra csökken a létszámunk, mert nem tudunk mit nyújtani. A szociáldemokrata elveket nem lehet kivel szemben megvalósítani.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

Mindegy, hogy milyen kormány van: még ha nem is szeretjük Orbánt, ha jó rendeletei vannak, mellé kéne állni, ahogy Bajnainak is sok pozitív intézkedése volt. Nekünk egyetlen célunk, hogy a dolgozó társadalmi helyzete és biztonsága biztosítva legyen. Ez a jelenlegi helyzetben két oknál fogva nem működik: egyrészt a gazdasági válság miatt, másrészt, hogy minden egyes kormány máshogy látja a helyzetet. Mit lehetne tenni? Nincsen üzemi dolgozó, kisvállalkozók és nagyvállalkozók sincsenek. Olyan ország, ami a szociáldemokráciát támogatná, nincs. A munkanélküliség kegyetlen dolog: a kormánnyal szemben hiába lépnek fel, nem tudnak mit tenni, csak megszorításokból tudják ellátni az országot. Egy összefogásnak kellene születnie ahhoz, ami olyan kormány állít ki, amely valóban munkahelyeket tud teremteni. Olyan szemléletre kéne visszaállnunk, hogy teljesen mindegy, ki hozza a tőkét, csak befelé hozzák, ne vigyék ki. Ezt a kormány nagyon sok munkával, áldozattal tudja helyre hozni, a segélyek és a kisvállalkozások támogatását kellene sokkal egyszerűbbé tenni, a bürokráciát le kéne építeni, mert mindent túlbonyolít.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

Azokon a helyeken, ahol jelen vannak, ott komoly súlyuk van a szociáldemokratáknak. A gazdag, prosperáló államoknál él a szociáldemokrácia, mert van kivel szemben létezni, ahol vegetálás van, ott nincs értelme, nincs lehetősége a szociáldemokratáknak. Mi nagyon rosszul léptünk be az Európai Unióba: rögtön elfogadtuk a feltételeiket, ami nagy károkat okozott, ez volt az integrációnak a hátránya. Ez az ország a mezőgazdaságából, élelmiszertermeléséből élt, mellette a gyárakból, mostanra a gyárak megszűntek, az eddigi szövetkezeteket felszámolták, a tanyasiakat kiirtották, teljes kiszolgáltatottságba hozták. Pedig csak a mezőgazdaság tudja kihozni a rossz helyzetből az országot, valamint egy másik nagyon fontos dolog: a víz. Nem véletlen, hogy nagyon sokan jönnek ide olyanok, akik azt remélik, hogy zsebre vágthatják az országot.

Közgazdasági kérdés: hogy ítéli meg a piacgazdaságot?

A piacgazdaság akkor lenne okos, ha egyenlő súllyal tudnánk részt venni benne. Ez a súly magyar szempontból eloszlott, nincs súlya a magyar iparnak, a magyar kereskedelemnek, a magyar terméknek. A kisvállalkozásokat kell erősíteni, mert a piacgazdaságot csak a kis gazdaságok tudják előrevinni. A másik, amit látni kell, hogy a

tőkével szemben nincs védekezés, ugyanakkor tőke nélkül nincs prosperitás. Lényegében a banknak mindig meg kell adni a lehetőséget, hogy befektessen, a tisztességes hasznát keresse meg. A piacgazdaságban a szociáldemokrácia csak javaslatot tud tenni, de nincsen alapja a terveinknek, mert nincs munkásság, akinek a problémáit orvosolni lehetne. A nagyhatalmak nem hagyják a gazdaságukat tönkretenni, de a kisebbek sem, ez súlyos konfliktusokhoz vezethet. Másik hibája a világnak a túlnépesedés: ott szaporodik legjobban az emberiség, ahol a kultúra hiányzik.

Milyennek látja a szakszervezetek mai helyzetét?

A szakszervezeteknek a jelenlegi helyzetben nincs súlyuk, érvényük. Nincs, akire támaszkodhatnának. Meg lehet nézni akár a jogász, az oktatási, orvosi szakszervezeteket, de sorolhatnám az összes többi. Nincs súlyuk, mert nincs bázisuk, a bázis fél, mert bárkit könnyen elbocsáthatnak. A világ változik, az ipar átrendeződik, munkalehetőség nincs, csak alkalmi munkák. Ha kiszolgáltatottság van, akkor nagyon liberálissá válnak a szakszervezetek.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

A szociáldemokrata szervezet és szemlélet mindig tárgyilagos próbált maradni: nem húzott sem jobbra, sem balra. Az elvek lényege a dolgozók érdekének a képviselete. Ez minden időben programunk lesz, az egy más kérdés, hogy mikor tudjuk határozottabban érvényesíteni. Ezt akkor tudjuk, ahogy már sokszor elmondtam, ha van munkahely, mert akkor a munkások a szociáldemokráciára támaszkodnak. Munkahelyeket kell teremteni. Bevezetném a tisztesség kötelezettségét: ha valaki vállal valamit, azt tessék teljesíteni. Másrészt, a magyar vagyont Magyarországon fektessék be, nagyon sok pénz ment ki már külföldi birtokba.

Ön szerint létrejöhet-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokráciának?

A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy a baloldaliak összefogjanak. De, ha valaki az országot képviseli, akkor teljesen mindegy, milyen oldalon áll. Akármennyire is fogunk össze, a lehetőségekhez képest kell szociális szemlélet kialakítani. Fel kell mérni, hogy mi az, amit meg tudunk, vagy meg szeretnénk valósítani. Megvalósítani azt szeretnénk, hogy minden családban legyen minimum egy dolgozó. Ha ez adott lenne, nem segélyre szorulnának, hanem lenne egy bizonyos jövedelmük, két-három gyerek után pedig

lenne gyerektartás. Bármilyen kormány jön, ezekkel a témákkal foglalkozni kell. A szociáldemokratának nagy feladata van, a társadalomnak most nagyon kellenénk, mert bizonyos ráhatást tudnánk alkalmaznia folyamatokra. Nekünk el kell érni a baloldali összefogással azt, hogy a következő választáson legalább versenyben legyünk a jobboldaliakkal, mert akkor megoldások születhetnének.

4.

Interjú Bezzegh Tiborral,

a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom korábbi vezetőjével.¹²⁵

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

A Szociális Unió (továbbiakban SZU) a névválasztásával elkötelezte magát a szociális szempontok elsődleges képviselője mellett. Tehát más értékeket megelőzően kíván ezért cselekedni. A Szociális Unió nem definiálja magát politikai oldalak szerint elköteleződése alapján, meghatározottságát leginkább keresztény szocialistának nevezhetjük. Kifejezetten deklarálja a munkához való jogot, a lakhatás biztonságát, a szociális ellátások alanyi elérhetőségét. A társadalmi igazságosság mentén kívánja megvalósítani ezeket az elveket, erre utal a progresszív adózás melletti elköteleződés is. A SZU az erős állam ethoszát támogatja, azonban a polgárok döntési szabadságát nem kívánja korlátozni, a demokratizmust széles keretek között vallja, a választópolgárokat minél szélesebb körben vonná be a döntési mechanizmusokba. A SZU a kapitalista tulajdoni rendszert elfogadja, de az ún. „szociális piacgazdaság” és a jövedelmek viszonylag magas szintű igazságos újraelosztása mellett tör lándzsát. A tulajdoni formák között nem kíván különbséget tenni, ezen belül azonban a stratégiai ágazatokban az állami tulajdon dominanciáját támogatja, alapvetően a nyugat-európai mintát követve. A SZU elkötelezett az integráció mentén, európai magyarokról, illetve Magyarországról beszél. Az EU-ból való kilépést határozottan elutasítja a SZU. Hangsúlyozza ugyanakkor a regionális (Duna-menti) együttműködés szerepét. A környező államokkal kiegyensúlyozott, hosszú távú, közös elveken nyugvó

¹²⁵ Bezzegh Tibor kapcsán kiemelendő tényező, hogy jelenleg egyetlen pártnak sem tagja. 2011-től a Szociális Unió aktivistája volt, de ma már csak a párt szimpatizánsa, mindenfajta tisztség vagy feladat nélkül.

együttműködésre törekszik, ami szolgálja a határon túli magyarság és az ország nemzeti érdekeit.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokráciának?

Megítélésem szerint a demokratikus átmenet politikai intézményrendszere viszonylag gyorsan és jól kiépült. Jogászként az a véleményem, hogy az akkori jelentős jogszabályok az adott keretek között ilyen szempontból kiállták az idő próbáját. Az akkori szabályozás megváltoztatására csak a regnáló kormány látott okot, az esetek túlnyomó többségében racionális magyarázata nincs. Számos esetben egyébként a korábbi jogintézmények –szinte szó szerinti- átvétele történik meg manapság is. Az ördög inkább a részletekben rejtőzik. Gazdasági szempontból ugyanakkor rendkívül rossznak, ízlés szerint társadalom vagy nemzetellenesnek ítélnél a lezajlott privatizációnak nevezett folyamat. Ez önmagában külön elemzést megérne, de a határfok kb. a korai gőzgépekéhez hasonlítható. A sikerágazatok tönkrementek, a társadalmi olló óriásira nyílt. A gazdasági racionalitás, nemzeti érdekek, társadalmi igazságosság alig érvényesült. Ez az 1990-es évek minden kormányzatára vonatkozóan érvényes megállapítás. Szociáldemokrata szempontból az előbbi hibák kiküszöbölése lett volna a fő feladat. A szociáldemokráciának akkor igen komoly szerepe lett volna, meggyőződésem (és ezt már saját tapasztalatokra is alapozom), hogy 1994-ben az emberek az MSZP-re szavazva jórészt, legalábbis tartalmilag, szociáldemokrata váltást akartak elérni. Az akkori politikai erők egy nem pártállami múltú baloldali párt megerősödését nem kívánták elősegíteni.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

A szociáldemokrácia szerepe saját neve alatt marginálisnak mondható, a hatása lényegében kimutathatatlan. Elsősorban a szocialista kormányzás időszakában hangsúlyosabban szerepeltek legalább az elvek szintjén a szociáldemokrata értékek. A liberális fél a koalíciókban azonban leginkább pont a baloldali értékek rovására kapott túlzott szerepet. A szociáldemokrata pártok nem tudták kiheverni az 1990-es eseményeket, a Petrasovits érárt, 20 éven át. A belső harcok és a túlélési harcok lekötötték minden energiát. Nem sikerült komoly tényezővé válni, ami a szponzorok, szakértők, illetve a társadalom szemében számba vehető erővé emelte volna a szociáldemokrata pártokat.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

Az elmúlt két évet megpróbálom objektív módon szemlélni. Az Orbán kormány törekvései közül néhányat egyet lehet érteni, a megvalósítás, azonban sehol sem volt kielégítő. Az állami gazdasági és társadalmi szerepének növelése helyeselhető cél. A rossz hatékonyságú, igazságtalan megoldások azonban nem támogathatóak. Nem tartom helyesnek és elutasítom azonban a demokráciát bármilyen módon korlátozó, arra alkalmas intézkedéseket. A nemzeti érdek hangsúlyosabb képviselése szintén támogatható lépés lenne, de nyilván nem a határon túli közösség életébe való beavatkozással stb.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

A nemzetközi orientáció kapcsán is Magyarország adottságait, a földrajzi, társadalmi helyzetet érdemes figyelembe venni. Ahogyan korábban volt róla szó, az EU mellett elkötelezett erő a SZU, amíg van integráció, addig abban benne kell maradnunk. Mindezt erősíti a hazai gazdaság hagyományosan erős német kitettsége, valamint az a tény, hogy a környező országok is EU tagok vagy oda tartanak. Mindeközben a korábban jól működő keleti piacokkal, ezen belül is Oroszországgal érdemes jó kapcsolatot létesíteni. Ezen utóbbi téren helyesnek tűnik a kormányzat helyzetfelismerése. Gondot jelent azonban a már említett nem költséghatékony termelés (mezőgazdaságban is), a folyamatosan változó gazdasági környezet. A két külpolitikai irány összefüggésében nem logikus az a vélekedés, hogy az EU-val (IMF) megromló viszony a keleti partnerek bizalmát növeli. Az EU-val a kapcsolatunk az aktuálpolitika által meghatározott, így nem tekinthető állandónak. A német és skandináv szociáldemokrácia működőképessége valószínűleg az eltérő társadalmi, történelmi fejlődés eredménye. Ebben a tekintetben az 1945-1990 közötti időszak alapvetően nem teszi egyelőre lehetővé a hasonló fejlődést. Álláspontom szerint azonban a társadalom részéről meg van az igény a szociáldemokrata politikára, de ezt nálunk a jobboldal igyekszik lefedni. Érdemes megemlíteni a szociálisan populisták Jobbik térnyerését a hagyományosan szocialista dominanciájú választókerületekben.

Közgazdasági kérdés: milyennek látja a piacgazdaságot, és abban hová helyezi a szociáldemokráciát?

A piacgazdaság alapvetően helyes gazdasági önszabályozó rendszer, amelyet a társadalom szempontjából erős, közép-erős állami beavatkozással szociálisan érzékenyvé kell tenni. Lényeges, hogy az állami beavatkozás nem jelenti a gazdasági szereplők diszkriminatív szelekcióját, ad hoc szabályozást stb. Más kérdés, hogy a pusztán spekulatív tőkepiaci folyamatokkal, a kizsákmányolással, monopóliumokkal, kartellekkel szemben szükséges a fellépés. A piacgazdaság és a szociáldemokrácia létezhet szimbiózisban, erre példa lehet a (korábbi) skandináv modell. A versenyképességet rontó hatását csak a világméretekben történő bevezetésével lehetne globálisan kiküszöbölni.

Milyen a kapcsolat a mai szakszervezetekkel, egyáltalán hogyan látja Ön a szakszervezetek működését?

Az SZU nem tart stratégiai vagy más intézményesült kapcsolatot a szakszervezetekkel. Az érdekvédelem, társadalmi érdekegyeztetés javasolt formájában hangsúlyos szerepet szánna neki a szervezet. A szakszervezetek hazánkban részben polarizáltak, részben átpolitizáltak és a politika által befolyásoltak. A magyarországi szakszervezetek szervezettsége, érdekérvényesítő képessége messze elmarad a nyugati (és nem csak nyugati, ld. Lengyelország) szakszervezetekétől. A romló munkafeltételek és egyéb negatív folyamatok, nem kis részben a válság miatt azonban úgy tűnik, ha lassan is, de a szakszervezetek fejlődését, átalakulását hozzák.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

A szociáldemokrácia jövőképét sok tényező határozza meg. A történelmi előzmények miatt igen fontos szerepe van az MSZP-nek a kérdésben. Ma a szocialista párt szociáldemokratizálódása tűnik a legkézenfekvőbbnek. Ez nagyrészt azon múlik, hogy a liberális erők mennyire nyernek teret a pártban, illetve milyen koalíció formálódik. Belső körök tudtommal, komoly aggodalommal figyelik a jelenlegi folyamatokat ezzel összefüggésben.

Létrejöh-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokráciának?

Említést érdemel az LMP, amely zöld baloldali szervezetként definiálta magát nem régen. Az utcai demonstrációkat szervező „félcivil” erőknél még nem látszik a csomósodás. Mindazonáltal várható, hogy létrejön egy demokratikus, nagyrészt baloldali értékeket felvállaló összefogás. Ebben a magát hagyományosan szociáldemokrataként meghatározó MSZDP és SZDP bár részt vehet, de szerepük a mai prognózisok alapján igen marginálisnak várható. A szociáldemokrácia tehát meg fog jelenni a program szintjén, de tiszta szociáldemokrata program és szerveződés valószínűleg nem indul 2014-ben a választáson. Hosszabb, 10-15 éves időtávban látok esélyt egy modern szociáldemokrata formáció megerősödésére.

5.

Interjú Trasciatti Attilával,

a Zöld Baloldal ügyvezető elnökével.

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

A pártunk, a Zöld Baloldal, egy olyan párt, amelyben sok baloldali értékrend találkozott egymással, mind az alapítása során, mind a felépítésében. Az összekötőpont a jelenlegi helyzet kritikája, azaz kapitalizmus kritikája. Pártunk elsősorban autentikus marxista elveken alapul, ezért is elhatárolódunk mindenféle önkényuralom alapú rendszertől, ami a történelem során alakult ki, vegyük példának Szovjetuniót. Vannak köztünk kommunisták is, akik nem a kelet-európai jellegű kommunizmus hívei, hanem a történelmi nyugat-európaihoz veszik/vesszük példának, mint az Olasz, vagy Francia, vagy akár Spanyol Kommunista Pártot, ezért is ápolunk jó kapcsolatot az Európai Baloldali Párttal. Mivel az autentikus marxizmus hívei vagyunk, természetesen a szociális kérdések, a dolgozók jogai védelme, a fiatalok munkába illesztése, a kisebbségek védelme állnak az első helyen. Az Európai Uniót is fontosnak tartjuk, de erősen kritizáljuk a gazdaságpolitikáját. Számunkra például az EU a megfelelő fórum, hogy egy Európai Szociális Bankot lehessen létrehozni. Mindemellett természetesen, mivel a marxizmus egy olyan gazdaságpolitikai és társadalmi filozófia, amit rugalmasnak lehet nevezni, abból a szempontból, hogy alkalmazkodó képes a korhoz és a helyhez egyaránt, nem akarjuk azonnal eltörölni a

kapitalista rendszert, hanem egy olyan rendszert szeretnénk felállítani, ahol nem a bankok diktálják az irányvonalat.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokráciának?

Az 1989 előtti rendszer fenntarthatatlan volt, mind gazdaságilag, mind politikailag. Ezt természetesen nem azt jelenti, hogy minden rossz volt, viszont érezhetően változásra volt szükség Magyarország fejlődéséhez. A változás megtörtént, viszont nem a megfelelő irányban. A változás a konzervatív és neoliberais úton járt, ezzel tönkretéve, még a maradék pozitív csökevényeket is. Ahogy Olaszországban mondják: "Kiürítették a lavórt, úgy, hogy a koszos vizet és a gyereket is kiöntötték belőle". Mivel minden magyar tulajdonú vállalat forintokért lett eladva, az államkasszába szinte nem ment semmi, amivel kilehetett volna egyenlíteni a tartozást, illetve új alapokon épülni egy erős szociális hálón, abszolút kudarcnak tartjuk a rendszerváltást. A változás nagyon is szükséges volt, de nem ebben a formában.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

A magyar szociáldemokrácia Magyarországon, akárcsak Európában, rengeteg hibát követett el. A kompromisszumképeség alapvetően kiszolgáltatottá tette a baloldalt és ennek köszönhetően, több országban is modellé vált a baloldali, szociáldemokrata és szociális értékek elhagyása. Ennek sok kudarc tulajdonítható. Rasmussen is egy pár éve megmondta, hogy vissza kell térni a baloldali útra, mert a harmadik út a kudarcba vezet.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

A választások előtt teljesen világos volt, hogy Orbán milyen irányba akarja vezetni az országot és azt kell mondanom, nem csalódtam benne, abból a szempontból, hogy betartotta ezeket az előjelzéseket. Egy kézbe koncentrált a hatalom mindenféle formáit, erős személyi kultuszt alakított ki, megváltoztatott mindent, ami bármilyen 60 évvel ez

előtti dologra emlékeztethetett volna, utcanévek, intézmények nevei, Budapest zászlaja. Pozitív példának emelte Horthyt, míg Károlynak és József Attila szobrát el akarja tüntetni. Természetesen a gazdaságpolitikája, nem úgy valósul meg, mint ahogy ezt ígérte csalétekként a választások előtt. A megélhetés még nehezebb, mint két éve, az alacsonyabb rétegek még több adót fizetnek és még több általános adót vezetett be. Csak megjegyzem, hogy a választásokat szinte a megszorítás ellenes szlogenekkel nyerte meg. Ahhoz képest a régiók megmaradtak, plusz jöttek az újak. Mind emellett nyilvánosságban az EU és az IMF ellen lép fel, itthon, Magyarországon, aztán pont olyan gazdaságpolitikákat hajt végre, mint amiket ezek az intézmények kívánnak tőle. Politikai, szociális és gazdasági szempontból az elmúlt két évet egy tragédiának nevezem. Demokrácia szempontjából sem állunk jobban. Hogy megválaszolhassam, hogy mi mit alakítanánk másképp, ehhez az egész programunkat, illetve az összes demokratikus ellenzéki párt programját kellene itt leírnom. Természetesen megváltoztatnánk azt a gazdaságpolitikai irányvonalat is, ami még 2010 áprilisa előtt, arra vezetett, hogy a Fidesz/KDNP 2/3-os többséggel ülhessen a Parlamentben, mivel ez az egész csak egy okozat. Mélyebbre kell kutatni, azért hogy megláthassuk, hogy miért tartunk itt.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

Nem hinném, hogy egypólusú az európai rendszer. Görögországban Ciprus megmutatta, hogy van más lehetőség is, Franciaországban Mélenchon, Spanyolországban is megerősödött a rendszerkritikus baloldal, Finnországban, Dániában és Cipruson, kormányon van. Van más út, de a hagyományos európai szociáldemokraták ezt nem látják. Vagy nem akarják látni. Ebben az irányban kell haladni, mert ha a baloldali emberek többsége is ezt kívánja, a pártoknak miért kell egy megrökönyödött pozíciót tovább fenntartani? Ami ráadásul kudarcba vezette Európa baloldalát. Hogy aztán Németországban és Svédországban miért működik jobban a szociáldemokrácia, azt is kérdésesnek tartom, főleg az első felsorolt országban, de bizonyára ebben erősen gyökerezett mentalitásbeli, történelmi és kulturális szereplők is játszanak. Kelet-Európában teljesen elveszett a szociáldemokrácia.

Az Európai Baloldali Párt számunkra azért is fontos, mert együttes erővel európai szinten tudunk változásokat hozni, főleg az EU gazdaság- és szociálpolitikájában. Együttesen tudunk harcolni az európai dolgozók jogaiért, egy közös szociális létminimumért, egy közös európai életszínvonalért, illetve a már említett európai szociális bankért.

Közgazdasági kérdés: milyennek látja a piacgazdaságot, és abban hová helyezi a szociáldemokráciát?

A piacgazdaság megbukott. Legalábbis ez a formája megbukott. Nem tudok olyan példát mondani, ahol piacgazdaság van és általános jólét. Aki a piacgazdaság mellett áll ki, azt állítja, hogy olyan nem létezhet, hogy nem lehetünk mind egyformák, hogy valakinek kell "utolsónak" is lenni, hogy ez utópia. Én meg azt állítom, hogy létezhet, és annak nem kell léteznie, hogy a pénz nagyon igazságtalanul van elosztva, hogy az emberek többsége nem juthat a gazdaságok javához, hogy ekkora különbségek legyenek az osztályok között. Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy mindenki egyforma bérből éljen, nem azt mondom, hogy ne legyenek gazdagok. Én azt mondom, hogy ne legyenek szegények. Az emberi méltóság alapvető jog, de annak nem adatott meg, aki az utca szélén kuporog, koldul, ott tölti mindennapjait. Sokszor sok szociáldemokrata elvű pártok rásegítettek ennek a rendszernek a felépítésében, főleg a kompromisszumképesség miatt, a kormányzási lehetőség miatt. Sokszor pedig nem tehettek mást kormányon, mint európai és egyéb direktívákat elfogadni.

Milyen a kapcsolat a mai szakszervezetekkel, egyáltalán hogyan látja Ön a szakszervezetek működését?

Alapvetően Magyarországon főleg a szakszervezetek szervezik a legnagyobb ellenállást a kormány megszorító intézkedései ellen, sokszor szint vállalva más nem gazdasággal kapcsolatos ügyekben, mint például a demokrácia kérdéseiben illetve antifasiszta megmozdulásokon. Sokat tesznek azért, hogy az emberekben legyen dolgozói öntudat, amelynek köszönhetően harcolhat a jogaiért. Nem kívánnak pártként működni, se azzá válni. Azt remélik, hogy megerősödjön egy demokratikus ellenzék, amivel közösen meglessen változtatni az ország irányát. Ezért is tekintünk rájuk, mint fontos partnerre. Ők az egyetlenek, egy ilyen időkorban, ahol az emberek eltávolodtak a pártoktól, akik

mozgósítani tudnak több tízezer embert, mivel ők azok, akik legjobban meg tudják szólítani a dolgozókat, illetve a hátrányosan élőket.

Ha történhet egy változás Magyarországon ezt a szakszervezetek munkájának lehet majd főképp köszönni. Nekünk, pártoknak össze kell állni és közösen a szakszervezetekkel és a civil mozgalmakkal együtt új gazdasági és szociális stratégiákat feldolgozni.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

Ha a szociáldemokrata pártok elhagyják a harmadik utat, lesz jövőképe annak a baloldalnak, ami egyre távolabb áll az emberektől.

Létrejöhét-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokráciának?

Az alapvető cél az, hogy ez az összefogás összejöjjön. Ahhoz az szükséges, hogy mindenki közeledjen a másik irányába, feladva azokat a tényezőket, amelyek korábbi konfliktusokat szültek, azon koncentrálva, hogy mik a közös célok és hogyan tudjuk ezeket megvalósítani. Ha minél előbb a baloldal nem fog össze, nem leszünk készek arra, hogy egy kézzelfogható alternatívát nyújthassunk a magyar népnek, a dolgozóknak, illetve azt a kicsi megmaradt bizalmat is elveszíthetjük, amivel még támogatnak minket, mivel nincs értelme a jelenlegi helyzetben a szétszóródásnak. A baloldalnak csak így van jövője Magyarországon. Sokan nem szavaznának egy-egy pártra, de ott ahol egység van, lásd Esztergomban, vagy Dunaföldváron, ott a Fidesz nehéz esélyekkel indul, a Jobbik szinte szóba se jöhet. Ezek azok a pozitív tapasztalatok, amin építeni kell, amelyek bátoríthatnak minket az összefogásban. Ilyen összefogásban viszont mindenki egyenlő, nem úgy indulunk a választásokon, hogy "én vagyok a nagyobb és kövessetek", hanem együtt, karöltve, egymás mellett vonulva. Így erősebbek vagyunk és összetartóbbak. Persze mindehhez, nem csak politikai intelligencia kell, hanem szinte érzelmi is. Ki kell menni a térre és együtt, egymást erősítve, megtenni azokat a lépéseket, amivel változásokat tudunk hozni a "kis" és "átlagemberek" életében. Minden esetre roppantul optimista vagyok, meggyőződésem, hogy ezeket a különbségeket félre tudjuk tenni és fel tudjuk építeni közösen a változást. Akár 2014-ben.

Interjú Vajnai Attilával,

a Munkáspárt 2006 elnökével.

Az Ön pártjában, miként jelennek meg manapság a klasszikus szociáldemokrata értékek? (Szociális háló, szociális állam kiépítése, szociális piacgazdaság támogatása stb.)

A Munkáspárt 2006 marxista párt, így jellegéből eredően politikai követeléseit túlmutatnak a klasszikus szociáldemokrácia értékein. A mi álláspontunk szerint az a rendszer, amely lehetővé teszi a kisebbség számára, hogy kisajátítsa mások munkáját, annak eredményét, törvényszerűen vezet egy szélsőségesen polarizált társadalomhoz. A nyomor az egyik és a kirívóan hivalkodó gazdagság a másik oldalon.

Mi az Ön véleménye az 1989-es rendszerváltásról, annak sikereiről, esetleges kudarcairól? Szociáldemokrata szemszögből mit lehetett volna másképp alakítani? Hol volt a helye akkor a szociáldemokráciának?

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a rendszer lebontása, és egy új rendszer kiépítése, kiépülése hosszú folyamat, és addig is szervezeten kell fellépni a munkavállalók, a fiatalok, az egyre szaporodó munkanélküliek és a nyugdíjasok érdekében. Ebben a szervezett mozgalomban meg kell találni az együttműködést azokkal a politikai erőkkel - így a szociáldemokratákkal is -, amelyek legalább részben csökkenteni akarják a tőke hatalmát.

Hogyan ítéli meg a magyar szociáldemokráciát az elmúlt húsz évben?

2006 után a költségvetési deficit csökkentése érdekében az egymást követő magyar kormányok sorozatosan fejlesztették vissza a szociális vívmányok maradványait, ami a jelenleg regnáló kormány idején már az alsó középrétegek megélhetését is veszélybe sodorta. A magyar szociáldemokrácia manapság igyekszik kitörni helyzetéből, ezt példázza a Magyarországi Szociáldemokrata Párt többek között a mi pártunkkal megkötött „Baloldali Kerekasztal a Változásért” kezdeményezés is: a szociáldemokrata párt új megoldásokat kíván találni, s persze együttműködő partnereket, akik a közös baloldali értékrend mentén támogatják őket stratégiai céljaik megvalósításában, mint pl. az új szociális védőháló kiépítése.

Ön hogyan értékeli az elmúlt két év politikai eseményeit, az Orbán-kormány eddigi döntéseit, jövőbeni céljaitól mit vár? Szociáldemokrata szemmel, mit alakítana másképp, mint a kormány?

Habár Magyarország államformája hivatalosan köztársaság maradt, az utóbbi csaknem két év törvénymódosításai egy tekintélyelvű, a demokratikus alapjogokat háttérbe szorító hatalom kibontakozását mutatják. A miniszterelnök idei évértékelőjében hangsúlyozta, hogy az új törvények egy előre eltervezett koncepció alapján születtek. A bajok forrásának, a válság okozójának Európát nevezte, amely megpróbálja ránk kényszeríteni akaratát, gonosz módon a bankokat védelmezi, és az emberekkel akarják megfizettetni a válság megoldásának terheit.

Nemzetközi orientációs kérdés: Ön szerint hol van Magyarország pontos helye a mai, egypólusú rendszerben? Mi a véleménye arról, hogy ha a szociáldemokrácia tud működni Németországban, vagy éppen pl. Svédországban, nálunk miért nem úgy működik? Milyennek látja Ön a kapcsolatot az Európai Unióval?

Európa népei valójában az Európai Unió politikai vezetésének, az egész neoliberais kapitalista rendszernek a hibáitól szenvednek. Ezeket a hibákat azonban nem az 1930-40-es évek szellemiségével lehet elhárítani. Ez az ártó szellem fenyegeti az európai népek által, a fasiszmus elleni küzdelemben kiharcolt demokratikus jogokat, amelyeken az Európai Unió által vallott értékek is alapulnak. Nem szabad hagynunk, hogy ismét elterjedjen ezek a szélsőjobb oldali eszmék, ezért kell egyszerre védelmeznünk a szociális jogokat és a demokratikus alapértékeket. Ez azonban nem az Európai Unió felosztatásán, hanem annak szociális alapokon való újjászervezésén át vezet.

Közgazdasági kérdés: milyennek látja a piacgazdaságot, és abban hová helyezi a szociáldemokráciát?

Mi úgy gondoljuk, hogy csak a jóléti államnak van jövője, ez pedig piacgazdasági keretek között valósítható meg. Mi jólétet és demokráciát akarunk mindenkinek. A jelenlegi gazdasági válság viszont nem enyhül, egyre szaporodnak a különféle válságtanácskozások, és a megszorításokról szóló bejelentések. A korábban elsősorban

Görögországban látott demonstrációk és tiltakozások mára megszokottá váltak Spanyolországban, Portugáliában is, és a francia választások után először már Párizsban is több tízezer ember ment az utcára a baloldali szervezetek hívására. Magyarországon is egyre nő a szegénység. Minden felmérés a társadalomnak a növekvő kettészakadását mutatja, és ami a legmegrázóbb, a gyerekszegénység sem enyhül. Az infláció a megvalósított elvonásokon túl is csökkenti a legszegényebbek reáljövedelmét, egyre kevesebb jut a gyógyszerekre és az egészséges élelmiszerekre.

Milyen a kapcsolat a mai szakszervezetekkel, egyáltalán hogyan látja Ön a szakszervezetek működését?

Magyarországon jelenleg a többség azt vallja, hogy rossz irányba mennek az ország dolgai. Ennek a többségnek a meghatározó tömegei azonban még nem hajlandók kockáztatni azt, hogy országos sztrájkba vagy a hatalmat megbénító blokádba kezdjenek. Mindenki tudja, hogy a hatalmi szervek blokkolását célzó demonstrációkat megtorolják. Ahhoz, hogy az ilyen akciók legitimé váljanak, forradalmi helyzetnek kell kialakulnia. Ha pedig kevesen indítanak el ilyen akciót, akkor gond nélkül elbánnak a kezdeményezőkkel.

Milyen jövőképet lát a szociáldemokráciával kapcsolatban?

Ha nem alakul egy olyan népi koalíció, amely szinte azonnali lépéseket kész tenni a munkanélküliségben és az adósságban vergődő családok százezreinek megsegítésére, akkor kiszámíthatatlan események jöhetnek. A már említett Baloldali Kerekasztal lehetséges kitörési pont lehet a szociáldemokrata értékrend számára. A kezdeményezés által kitűzött célok megvalósítása azért szükséges, hogy a mai magyar baloldal pozitívabb képet adhasson magáról az elmúlt húsz évhez képest.

Ön szerint létrejöhet-e egy egységes baloldali összefogás, s abban milyen szerepe lehet a szociáldemokráciának?

A kiút a jelenlegi helyzetből egy szociális és jóléti intézkedéseket tartalmazó cselekvési terv gyors megfogalmazása, amely a kormány leváltását célzó demokratikus népi koalíció programja lehet. A programot meg kell küldeni az Európai Unió vezetőinek, az Európai Parlamentnek, hogy megismerjék az alapvető követeléseket. Ha lesz ilyen cselekvési

program, akkor egyesíthető lesz a kormány demokratikus ellenzéke. Egész Európában szükség van a baloldali, haladó erők összefogására, hogy a válságból baloldali kiutat találjunk.

BIBLIOGRÁFIA

Hagyományos források:

M. Kiss József - Vida István szerk. Magyarországi pártprogramok IV. 1988-1990. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2005.

Gabriel A. Almond - G. Bingham Powell, JR. - Kaare Strom - Russell J. Dalton szerk. Összehasonlító politológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009.

Kardos József – Simándi Irén: Európai politikai rendszerek. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

Cornelia Hildebrandt - Birgit Daiber szerk. The Left in Europe. Political Parties and Party Alliances between Norway and Turkey. Rosa Luxemburg Foundation Brussels Office. Brüsszel, 2009.

B. Kádár Zsuzsanna: Elrabolt remények: a magyar szociáldemokrácia a párt felszámolása után. Napvilág Kiadó, Budapest, 2012. 13-26., 180-186. p.

Fejtő Ferenc: Mégiscsak a szociáldemokrácia. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006.

Vitányi Iván: A szociáldemokrácia jövőképe. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.

Kulcsár Péter szerk. A szociáldemokrácia vitatott öröksége. Századvég Kiadó, Budapest, 2000.

Anthony Giddens: A Harmadik Út. A szociáldemokrácia megújulása. Agóra Marketing Kft., Budapest, 1999.

Kulcsár Péter: A szociáldemokrácia az eszmék történetében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007.

Loppert Csaba: Sikerek és kudarcok az európai szociáldemokrácia történetében. Századvég Kiadó, Budapest, 2003.

Révész Mihály: Fél évszázad. A szociáldemokrata mozgalom ötven esztendeje Magyarországon 1890 decemberétől napjainkig. Szociáldemokrácia 2000 Egyesület, Budapest, 1997.

Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrácia. Századvég Kiadó, Budapest, 1998.

Varga Lajos: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999.

Horn Gyula kormánya. In: Kiss Péter szerk. Magyar kormányprogramok, II. kötet 1945-2002. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 1629-1647. p.

Sztankovánszky Tibor: Szociáldemokrata Párt (SZDP) története dokumentumok alapján - 1989 novemberétől napjainkig. Magánkiadás, Budapest, 2008.

Romsics Ignác: A Harmadik Magyar Köztársaság 1989-2009. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn: tanulmányok a magyarországi munkásmozgalom történetéből. Kossuth Kiadó, Budapest, 1979.

Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Kiadó, Budapest, 2003.

Tony Wright: Régi és új szocializmusok. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999.

Bihari Mihály szerk. A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985-1991. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992.

Magyar Október Tájékoztatószolgálat: „A FIDESZ munkáscsoportjának felhívása.” (London, 1988. július 23.) In. Bozóki András szerk. Tiszta lappal: a FIDESZ a magyar politikában, 1988-1991. FIDESZ, Budapest, 1992. 59-60. p.

Bozóki András: „Mi a FIDESZ és mi nem?” Magyar Narancs, 1989. október 23. In. Bozóki András szerk. Tiszta lappal: a FIDESZ a magyar politikában, 1988-1991. FIDESZ, Budapest, 1992. 211-214. p.

Internetes források:

A Bethlen-Peyer paktum. (1921. december 22.)

http://www.polhist.hu/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=142&Itemid=4&year=2011&month=12&day=22&uid=393fc05fec45d2de47799a482a534c6

(2012. október 21.)

Az 1990-es és 1994-es országgyűlési választási eredmények forrása:

<http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp> (2012. október 29.)

Az 1998-as országgyűlési választási eredmények forrása:

<http://www.valasztas.hu/ujweb/index.htm> (2012. október 29.)

A 2002-es országgyűlési választási eredmények forrása:

http://www.valasztas.hu/parval2002/ve02/ve/start2_ind.htm (2012. október 29.)

A 2006-os országgyűlési választási eredmények forrása:

http://www.valasztas.hu/parval2006/hu/06/6_0.html (2012. október 29.)

A 2010-es országgyűlési választási eredmények forrása:

http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html (2012. október 29.)

Egyéb választási eredmények forrása: <http://www.vokscentrum.hu/index.php> (2012. október 29.)

Az MSZP II. Kongresszusának Programnyilatkozata (1990. november 11.)
<http://www.polhist.hu/regi/mszptort/index.php?fkod=324&hatid=4> (2012. október 29.)

Benkes Mihály: „A hiányzó szociáldemokrácia.” Magyar Hírlap, 1996. október 24.
<http://www.mbenkes.hu/Cikk4.html> (2012. október 22.)

Vitányi Iván: „A baloldal ma és holnap – Magyarország és a magyar szociáldemokrácia.”
Mozgó Világ Online (2011. október) <http://mozgovilag.com/?p=4862> (2012. október 20.)

A nemzeti közép, a demokratikus koalíció kormányának programja. Magyarország 2002-2006. (2002. május) <http://www.dura.hu/hirek/2002/05/kormprogr.htm> (2012. október 24.)

Új Magyarország. Szabadság és szolidaritás. A Magyar Köztársaság Kormányának programja a sikeres, modern és igazságos Magyarorszáért 2006 –2010. (2006. május 30.)
http://www.varju.hu/files/varju.hu/file/Archivum/394/kormanyprogram_2006.pdf (2012. október 24.)

Szociáldemokrata Párt Rövidített Programja. <http://www.szdp.hu/index.php/program.html> (2012. október 30.)

Emberközpontú, szociálisan érzékeny modernizáció. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt programja (Tervezet) Kézirat. 2-24. p.

Nyilatkozat a Fiatal Demokraták Szövetsége Létrehozásáról (1988)
<http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=91> (2012. október 22.)

A Szociális Unió Elnöki programja. (2012) <http://www.szocialisunio.hu/index.php/elnoeki-program> (2012. október 30.)

Alapvetés a Demokratikus Koalíció programalkotásához
<http://program.demokratikuskoalicio.hu> (2012. október 30.)

Tamás Gáspár Miklós: „Elveink” (2010. május 12.)
http://zoldbaloldal.joomlaportal.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=57&Itemid=68 (2012. október 30.)

Fogalmak Magyarország történetéhez:
<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm> (2012. október 29.)

Dragos Erzsébet: „Mennie kellett.” 2010. november 18.
<http://www.svedasztal.com/svedkivulbelul/mennie-kellett-65062.html> (2012. november 4.)